

DEELgenoot



Periodiek van de Historische Kring Blaricum

NUMMER 86

VOORJAAR 2018

Agenda 2018

- **Za 18 nov 2017 t/m 17 mrt 2018**
Tentoonstelling van gekregen aanwinsten
- **Maandag 19 maart 2018**
Aanvang 20.00 uur
Jaarvergadering in onderkomen HKB
- **Za 24 mrt t/m 22 sept 2018**
Expositie Klaas Fernhout - tekeningen, aquarellen, schilderijen
- **Zaterdag 7 april 2018**
Dorpswandeling o.l.v. gids
Aanvang 14.30 uur



De tentoonstellingen worden gehouden bij de Historische Kring Blaricum aan de Brinklaan 4A. Ze zijn te bezichtigen donderdags van 20.00 - 22.00 uur en zaterdags van 14.00 - 16.00 uur. De toegang is gratis*.

*Voor alle activiteiten van de Kring geldt dat deze gratis zijn voor leden en dat we aan niet-leden een bijdrage vragen van € 3,- (tentoonstellingen uitgezonderd). Om verzekerd te zijn van een plaats bij een lezing en/of dorpswandeling is het noodzakelijk u van tevoren op te geven, bij voorkeur per e-mail: secretaris@hkblaricum.nl (of anders telefonisch 06 53 168 006).



Inhoudsopgave

Van Bestuurszijde.....	2120
Uitnodiging Jaarvergadering.....	2122
Notulen jaarvergadering 20 maart 2017	2123
Actie - Reactie - Errata	2125
Expositie van werk van Klaas Fernhout bij de Historische Kring	2127
Een dode op het Fransepad	2131
Nieuwe aanwinsten	2146
90 jaar kapsalon Töpfel - Gert Töpfel 80 jaar	2148
Echtpaar Schreiner-Blomsma	2153
Wandelen met een gids door het mooie dorp Blaricum.....	2160
Gerardus Lanphen, verzetsslachtoffer.....	2161
Naar school (deel 5): van Naarderweg naar Kerklaan en weer terug.....	2171

Bestuur

<i>Voorzitter:</i>	J.A.M. Vos, Driftlaan 35
<i>Secretaris:</i>	V.E.H.M. ten Broeke-Abels, Driftlaan 21
<i>Penningmeester:</i>	P.M.A. van den Breemer, Schoolstraat 2
<i>Leden:</i>	R.P. Machielse, G.H. Machielse, W. van 't Hull
<i>Ere-leden:</i>	J. Verwaal, W.J.A. Visser, A.J.G. Lindeman
<i>Leden van verdienste:</i>	A. Boersen-de Jong, J. Goes, G.H. Machielse, R.P. Machielse, H. Rigter

Redactieadres: Brinklaan 4A, 1261 ER Blaricum

E-mail: redactie@hkblaricum.nl

Vormgeving: Ton Hartong

IBAN: NL76 RABO 0308 4257 07

ISSN 2213-2309

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Wanneer deze DEELgenoot bij u in de bus valt, zijn van het verenigingsjaar 2018 al twee maanden verstreken en is de lezing over de Stelling van Amsterdam die gehouden werd in ons onderkomen alweer achter de rug. Tijdens de laatste bestuursvergaderingen zijn de plannen voor dit jaar besproken, de jaarstukken opgesteld en is het jaarverslag gemaakt. Maandag 19 maart vindt de jaarvergadering plaats.

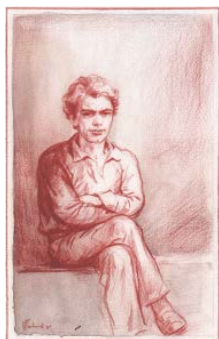
We hebben ons ook beziggehouden met de komende tentoonstelling gewijd aan de kunstenaar Klaas Fernhout. In deze voorjaarsuitgave vindt u een uitgebreid artikel over hem en zijn werk geschreven door Ron van den Berg. Verder drie artikelen die betrekking hebben op WO2: een over Hildo Cohen en een over Gerardus Lanphen die beiden slachtoffer zijn geworden in het verzet. En het trieste relaas over het echtpaar Schreiner-Blomsma.

We staan ook stil bij het dubbelfeest van kapper Gert Töpfel. Door de overvloed aan kopij is dit voorjaarsnummer 12 pagina's dikker dan gebruikelijk.

Tentoonstellingen

Tot en met 17 maart kunt u nog de expositie bezoeken van de aanwinsten die we kregen in de jaren 2015-2017. U hebt dus nog maar een paar weken de tijd om deze te bekijken. Vanaf 24 maart tot en met 24 september is er de tentoonstelling van tekeningen en aquarellen van Klaas Fernhout. Daarna doen we zoals gebruikelijk weer mee met de Blaricumse Ateliërdagen en zal het werk van Marja Ormeling te bewonderen zijn.

Werk van Klaas Fernhout privécollectie Brakelé



Wandelingen

De eerste dorpswandeling onder de deskundige leiding van gids Frans Ruijter wordt gehouden op zaterdag 7 april. Na ontvangst met een kopje koffie om 14.00 uur start de wandeling om 14.30 uur. U kunt zich opgeven via 06 53168006 of secretaris@hkblaricum.nl



Door de najaarsstormen moesten drie eiken bij het onderkomen van de Kring gesnoeid worden

Snoeien

Tijdens de najaarsstormen zijn er van de zware eiken op de grens van ons perceel en dat van buurman Van den Bergh een paar flinke takken naar beneden gekomen. Er was één tak blijven hangen die voor de helft was afgebroken. Alle reden dus om deze drie eiken eens grondig aan te pakken. Op zaterdag 6 januari zijn Ab Elbers, Dick Raven en Toon van den Brink met een hoogwerker en een motorzaag aan de gang gegaan. Een paar uur later stonden er drie aanhangwagens vol afvalhout en snoeisel en was de klus geklaard tot volle tevredenheid van de Kring.

In deze DEELgenoot vindt u een factuur voor de contributie voor 2018. We hopen dat u het verschuldigde bedrag spoedig aan ons overmaakt.

Het bestuur wenst u veel leesplezier.

Uitnodiging Jaarvergadering

Geachte leden,

Het bestuur nodigt u uit tot het bijwonen van de JAARVERGADERING die gehouden wordt op

MAANDAG 19 MAART 2018

om 20.00 uur in het gebouw 'Achter de Deel', Brinklaan 4a

AGENDA

1. Opening
2. Goedkeuring van de notulen van de jaarvergadering van 20 maart 2017
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Jaarverslag 2017
5. Rekening en verantwoording over 2017 door de penningmeester
6. Vaststelling begroting 2018
7. Verslag kascommissie
8. Benoeming nieuwe kascommissie
9. Vaststelling contributie 2019
10. Mutaties werkgroepen
11. Bestuursverkiezing

Volgens rooster treden af de heren Peter van den Breemer en Bep Machielse. Zij stellen zich herkiesbaar. Kandidaten kunnen ook door de leden worden voorgesteld. In de Statuten staat hierover: "Een voordracht door 10 leden of meer moet voor de vergadering schriftelijk bij het bestuur worden ingediend en dient vergezeld te gaan van een bereidverklaring van de kandidaat." Ledenlijst ter inzage bij 'Achter de Deel'.

12. Rondvraag
13. Sluiting

PAUZE

Filmvertoning

Namens het bestuur,

Vera ten Broeke-Abels, *secretaris*

Notulen jaarvergadering 20 maart 2017

1. *Opening*

Voorzitter Joep Vos opent om 20.00 uur de 35-ste jaarvergadering van de HKB en heet de aanwezigen van harte welkom. De vergadering wordt bijgewoond door 27 leden.

In 2016 zijn er 21 nieuwe leden bijgekomen terwijl door overlijden, opzeggingen en verhuizing 27 leden afvielen, waarvan 8 door non-betaling. De 20 ruilabonnementen niet meegerekend ontvangen in totaal 570 leden het periodiek de DEELgenoot.

De voorzitter herdenkt de overleden leden en vraagt een ogenblik stilte ter nagedachtenis.

2. *Notulen van de jaarvergadering van 21 maart 2016*

Deze zijn gepubliceerd in de voorjaars-DEELgenoot nummer 83 en worden goedgekeurd.

3. *Ingekomen stukken en mededelingen.*

Bericht van verhindering is ontvangen van de heren Kreuning, Jaap Ruijter, Frans Ruijter.

4. *Jaarverslag 2016*

Het jaarverslag 2016 wordt voorgelezen door de secretaris.

Er zijn vragen noch op- of aanmerkingen.

5. *Rekening en verantwoording over 2016*

Penningmeester Peter van den Breemer geeft toelichting op de resultatenrekening en de balans over 2016.

6. *Verslag kascommissie*

De jaarrekening 2016 is gecontroleerd en goed bevonden. De jaarrekening wordt door de leden goedgekeurd en de leden verlenen het bestuur decharge voor het gevoerde financiële beleid.

7. *Vaststelling begroting 2017*

De penningmeester licht de begroting toe. Er zijn geen op- of aanmerkingen.

8. *Benoeming nieuwe kascommissie*

De heer H. Machielse treedt af. Volgend jaar zullen de boeken gecontroleerd worden door de heer J. Willems en de heer U. Poolman Simons. De heer W. Visser heeft zich als reserve gemeld.

9. *Vaststelling contributie 2018*

De contributie voor volgend jaar blijft €13,50. Met ingang van 1 januari

2015 werden de portikosten voor leden buiten het BEL-gebied al verhoogd naar € 6,-.

10. *Activiteiten werkgroepen.*

Het papieren archief is op orde. De scanklus is door Wim van 't Hull geklaard. De Beeldbank ging op 14 mei jl. officieel de lucht in. De grote uitdaging van dit jaar was het vullen van de Beeldbank met afbeeldingen hetgeen door 4 personen is uitgevoerd te weten Ron Machielse, Bep Machielse, Wim van 't Hull en Wim Visser. Voor deze Beeldbank heeft de Kring de Award 'Blaricummer van het jaar' gekregen.

Ons 35-jarig bestaan vierten we op 13 mei a.s. tegelijk met de Open Dag van de Stichting Tussen Vecht en Eem, de overkoepelende organisatie van Historische Kringen in het Gooi e.o. Het thema is 'Kunst in Blaricum, kunstenaars en architecten in de 20ste eeuw'. Er worden 's morgens 2 lezingen gehouden. Na de lunch zijn er dorpswandelingen met elk een ander onderwerp. Men kan zich voor deze dag opgeven via de website van TVE.

De Open Monumentendagen 2017 op 10 en 11 september zal een project zijn van de BEL-gemeenten. Samen met de Historische Kringen Laren en Eemnes wordt een wandel- fietstocht door de 3 gemeenten samengesteld met als leidraad het thema BOEREN, BURGERS en BUITENLUI.

Op 3 november nemen we actief deel aan de jaarlijkse In Memoriam-avond die wordt gehouden op de Algemene Begraafplaats. De HKB maakt een PowerPoint presentatie van overleden kunstenaars.

11. *Bestuursverkiezing*

Per 2017 is een nieuw rooster van aftreding in werking getreden om te voorkomen dat de meerderheid van het bestuur in één keer zou aftreden. Dit jaar zijn daardoor aftredend de heren J. Vos, R. Machielse en G. van der Woude. Zij stellen zich opnieuw beschikbaar. De vergadering neemt per acclamatie de benoemingen aan.

12. *Rondvraag*

De heer F. Philips doet de Kring een folder toekomen over een boek van Blaricumse boerderijen. Dit boek is bij de Kring onbekend.

13. *Sluiting*

Om 20.40 uur wordt de vergadering gesloten en na de pauze wordt een filmpje vertoond over het Blaricums Meibockbier dat gebrouwen is ter gelegenheid van ons jubileum. De aanwezigen worden na afloop uitgenodigd het bier te proeven.

Actie - Reactie - Errata

In deze rubriek kunt u reageren op onjuistheden of aanvullingen geven op eerder verschenen uitgaven van de 'DEELgenoot'. Wij danken u voor uw reacties.

DEELgenoot 84 - Architect Theodor Wilhelm Rueter

Beste redactie,

Met belangstelling en plezier heb ik de DEELgenoot 84 kunnen lezen. Het verhaal over Rueter was verhelderend. Jammer dat een ander historisch persoon uit onze gemeente niet op zijn historische waarde wordt geschat. Dokter Catz was arts en geen doctor (Dr). Dat de gemeente niet in staat is om de straatnaambordjes volgens haar eigen straatnamenbesluit uit te voeren is haar aan te rekenen. Dat een historisch tijdschrift in dezelfde valkuil stapt is betreurenswaardig. Wellicht kunt u dokter Catz in de toekomst vernoemen zoals hem toekomt.

Met vriendelijke groeten, Jan van Eeghen

DEELgenoot 85 - 'Onze hoffelijke vriend': Anthonij Christiaan Wijnstroom

Beste Ron van de Berg, met meer dan gewone belangstelling je artikel over Wijnstroom gelezen. Ik heb een aanvulling voor. Naar Prof. Bertus Brouwer is in Blaricum, na een krater op de maan ook een straat naar hem vernoemd op de Blaricummermeent. Zie bijgaand plaatje. Dat hebben wij als straatnamencommissie al in 2012 besloten. Er wonen nu al mensen aan. Dit even ter info, Je artikel over de gang van de Naarderweg naar de school, was ook weer smullen. Ik was ook bij Piet Rigter op die avond na het schoolvoetbaltoernooi. Kan het me ook nog goed herinneren. Mooie tijd hebben wij als kind toch mee mogen maken. Dank zij onze geweldige ouders. Over Pootjes moet ik nog lezen, maar zal zeker gebeuren.

Met vriendelijke groet,

Frans Ruijter



Overzicht straatnamen Deelplan C2/C3
Blaricummermeent

DEELgenoot 85 - van Naarderweg naar Kerklaan en weer terug

Joep Vos liet weten dat de touwtje springende juf op pagina 2108 van DEELgenoot 85 niet juffrouw Van der Eijden is maar -ik schaam mij haar niet te herkend te hebben- juf Van Luin van wie ik het lievelingetje was bij het overblijven. Zó'n lieve juf maar in mijn visuele geheugen nauwelijks opgeslagen.
Ron van den Berg

DEELgenoot 83 - Sal Slijper

In mijn artikel over Sal Slijper in DEELgenoot 83 van voorjaar 2017 schreef ik: 'De Mondriaans stonden bij hem (Slijper; rvdv) thuis, getuige een bericht uit 1924 waarin gemeld wordt dat 'de collectie Mondriaan, die immers schatten vertegenwoordigt' bij een brandje gelukkig gespaard was gebleven. Eén schilderij werd aan de onderzijde door het vuur aangetast; ik heb niet kunnen achterhalen welk, en wat er mee is gebeurd.'

Onlangs kreeg ik de uitgave 'Mondriaanrestauratieproject' van het Gemeentemuseum Den Haag in handen waarin ik las dat bij restauratie van het doek 'Duinlandschap' uit 1911 bleek dat in het verleden linksonder een gat gerepareerd was, dat 'waarschijnlijk is ontstaan als gevolg van brandschade.'

Zou, zo dacht ik, dat ene aangetaste schilderij 'Duinlandschap' zijn geweest? Was dat gat ontstaan door dat brandje bij Slijper? Op mijn vraag daarover aan het



'Duinlandschap', Mondriaan 1911

Gemeentemuseum kreeg ik mijn vermoeden bevestigd: de gegevens van het restauratieproject en het berichtje uit 1924 passen, zo schreef de hoofdconservator Hans Janssen 'als de stukjes van een puzzel in elkaar'. Mijn vragen zijn dus volkomen onverwacht beantwoord; het gat van Slijper is inmiddels opnieuw gerestaureerd en 'Duinlandschap' is mooier dan ooit.

Ron van den Berg

Expositie van werk van Klaas Fernhout bij de Historische Kring Blaricum

‘In ieder geval zou een expositie uit dit nagelaten werk een eerbewijs kunnen zijn aan deze bescheiden en eenvoudig geleefd hebbende dorpsgenoot’, zo eindigt emeritus pastoor Jan Willems zijn artikel in ‘hei & wei’ van juni 2006 naar aanleiding van de dood van tekenaar/kunstschilder Klaas Fernhout eerder dat jaar. Tien jaar later, in 2016, is weliswaar wat werk van Fernhout te zien tijdens de jaarlijkse inmemoriamavond op de Woensberg waar Klaas Fernhout begraven ligt maar van een echte expositie is het gek genoeg nooit gekomen.



Klaas Fernhout thuis privécollectie Brakelé

Deze expositie is er nu wel, in het onderkomen van de Historische Kring Blaricum aan de Brinklaan. Van 24 maart tot en met 22 september 2018. Te zien zijn tekeningen en aquarellen van Fernhout uit de enorme, imposante verzameling van Ruud Brakelé, vroeger eigenaar van de textiel-, handwerk- en kunstnijverheidswinkel ‘de Papaver’ in de Hilversumse Kerkstraat en vanaf de jaren vijftig Fernhouts levensgezel.

Achtergrond

Maria Johanna Swidde is 29 als ze in december 1924 in Utrecht trouwt met de twee jaar jongere Jan Thomas Fernhout, reiziger, koopman, houthandelaar, een van de veertien kinderen van hervormde en gereformeerde predikant en publicist, Klaas Fernhout Mzn¹. Negen maanden later bevalt ze van hun eerste kind, dochter Hilde, die binnen een jaar al gezelschap krijgt van de naar zijn grootvaderdominee vernoemde Klaas (Baarn, 28 augustus 1927). In 1929 volgt nog Alida (Lietje) en ten slotte komt in 1932 nog een levenloos kind ter wereld. Of Klaas,

1 K. Fernhout Mzn. (1858-1953). Schreef o.m. De gereformeerde kerken in Nederland. Baarn 1912. Over de doleantie.

toen amper 5, van dat laatste iets heeft meegekregen valt niet met zekerheid te zeggen. Meer weet moet hij hebben gehad van de dood van zijn beide zusjes: Lietje overlijdt, niet ouder dan 10 jaar, aan jeugdanker terwijl Hilde in april 1945, tien dagen voor de bevrijding, 19 jaar oud, bij het ouderlijk huis in Baarn dodelijk wordt getroffen door tussen de Engelsen en de Duitsers gewisseld granaatvuur. Het zijn dramatische gebeurtenissen binnen het gezin Fernhout die een schaduw over het leven van de jonge Klaas geworpen zullen hebben. Toch zijn duidelijk herkenbare sporen ervan in zijn werk niet terug te zien.

Het gezin Fernhout woont aan de Mollerusstraat in Baarn en in die plaats gaat Klaas naar de lagere school. In zijn vroege jeugd al, blijkt dat hij liefhebberij heeft in tekenen. Om zijn aangeboren talent daarvoor te ontwikkelen krijgt hij privéles, eerst van Riek Daamen, een Baarnse tekenares die bij het gezin Fernhout in de buurt woont. Zij brengt de jonge Klaas gevoel voor anatomie en perspectief bij. Later is het de sinds 1936 in Baarn wonende Fried Berning (1893-1962), tekenleraar, architect en ontwerper van schalen en meubels in de stijl van de Amsterdamse School, die Fernhout enigszins onder zijn hoede neemt. Gezien zijn talent (en passie, zouden we tegenwoordig zeggen) voor het tekenen wekt het geen verwondering dat Klaas er zijn beroep wil maken; hij zal, zo is de bedoeling, in Amsterdam de opleiding tot tekenleraar gaan doen. Maar het blijft bij een voor-nemen: eerst komt het er niet van door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en als die in 1945 voorbij is kan hij er niet aan beginnen vanwege een ernstige

tbc-besmetting die hem voor lange tijd in sanatorium Hoog-Laren doet belanden. Tijdens zijn verblijf daar bekwaamt hij zich op eigen houtje verder in de tekenkunst; eenmaal hersteld ziet hij van de geplande vakopleiding af. Hij gaat schilderen bij Ab (Albert) Muis² en werkt korte tijd als ontwerper en plateelschilder bij de Arnhemse plateelbakkerij RAM. Niet uitgesloten is dat Berning hem op dat spoor had gezet. Intussen heeft Fernhout, vooral door mond-op-mond-reclame, naam gemaakt als portretschilder zodat hij zich midden jaren vijftig vrij kan



Hert. Bord van Klaas Fernhout voor de Arnhemse plateelbakkerij RAM

² Albert (Alberto, Ab) Muis (1914-1988), tekenaar en schilder. Maakte onder meer een wandschildering voor de aula van de Oosterbegraafplaats in Amsterdam; het Stedelijk Museum in Amsterdam heeft werk van hem in bezit.

vestigen, zich volledig op eigen werk kan toelleggen. Hij gaat dan aan de Naarderweg in Blaricum op kamers wonen, huist enige tijd boven een winkel met een klein atelier in de Annastraat in Hilversum -hij is lid van kunstenaarsvereniging 'De Kring' daar- en vestigt zich in 1973 samen met Ruud Brakelé voorgoed in Blaricum. Tot zijn dood in 2006 wonen ze samen in het toen betrokken, wat verscholeden liggende pand aan Bussumerweg 7 van waaruit Brakelé tegenwoordig, aan alle kanten omringd door Fernhouts werk, probeert aan datzelfde werk wat ruimere bekendheid te geven. Een ongetwijfeld fraaie tentoonstelling in het onderkomen van de Historische Kring is daar het resultaat van.

Exposities

In Blaricum leidde Klaas Fernhout een wat teruggetrokken leven; hij was het liefst rustig in zijn atelier aan het werk; niet het soort kunstenaar dat voortdurend met zelfpromotie bezig is. Misschien daardoor is het aantal tentoonstellingen van zijn werk tot een ruime handvol beperkt gebleven: hij exposeert in mei 1974 in het Comeniusmuseum (het Spaense Huys) in Naarden en toont in 1980, 1981 en 1992 zijn werk in expositieboerderij Klein Hilbingshof in Gieten (Drente). Landschappen en portretten van zijn hand zijn ook hier te zien, in 1986 in Nederheem, destijds gemeentehuis met de allure die daar toen voor Blaricum nog bij hoorde. In Hilversum neemt Fernhout in 1988 deel aan een groepstentoonstelling van het Algemeen Kristelijk Kunstenaars Verbond waarvan hij lid is. Religieus getint werk van Fernhout ten slotte, was opgenomen in het Religieus Kunstkabinet van verzamelaar Herman H.J. Heule, directeur van het Comeniusmuseum, die zijn collectie aan de Turfpoortstraat en later aan de Amsterdamse Keizersgracht exposeerde. Deze in de jaren zestig opgebouwde verzameling met daarin ook werk van bijvoorbeeld Bob ten Hoope, werd in 2004 ter veiling gebracht.



Misdienaar (midden jaren 80)

Werk

Tekenaar/schilder van portretten en landschappen, daarvoor is Klaas Fernhout voornamelijk gekend hoewel hij, als eerder aangehaald, ook als ontwerper heeft gewerkt. In dat verband is het aardig te memoreren dat hij, kleinzoon van een invloedrijk dominee maar op zijn 20ste bekeerd tot het enig ware (= katholieke; rvd) geloof, het

St.Vitusvaandel voor de R.K. Kerk alhier heeft ontworpen. Als vriendendienst aan de toenmalige pastoor Willems die hem in zijn In Memoriam typeerde als een diepgelovig mens die het leven beschouwde als een zoektocht naar een (hoger) doel. In Fernhouts tekeningen van mensen die kennelijk op reis zijn en op kaarten en in boeken hun weg zoeken, zou deze levensbeschouwing tot uiting komen. Ook meer expliciet religieuze onderwerpen werden door Fernhout niet geschuwd: een kruisafname, kerkgebouwen en -interieurs, misdienaars ook. Die laatsten uit het hoofd? Of naar Blaricum's model?

Dat werk van hem in het Religieus Kunstkabinet van Heule was opgenomen en dat hij nu en dan religieuze onderwerpen koos, wil overigens beslist niet zeg-



Vrouwenportret. Aquarel. 1987 privécollectie Brakelé



Landschap. Aquarel. z.j.

privécollectie Brakelé

gen dat Fernhout een 'religieus kunstenaar' mag worden genoemd. In de eerste plaats -en daarmee begon zijn kunstenaarschap ook- was hij een gewild, vakbekwaam portretschilder die alle technieken beheerste: potlood-, krijt- en houtskooltekeningen, gouaches, aquarellen, pastellen... Fernhout maakte het allemaal (alleen olieverfschilderijen deed hij niet: die verflucht verdroeg hij niet); naar verluidt goed gelijkende portretten die vaak in opdracht werden vervaardigd. De vele landschapsschilderingen die hij daarnaast nog maakte completeren het beeld van een vaardige, veelzijdige Blaricumse kunstenaar die met deze tentoonstelling misschien wat laat maar zeker verdiend voor het voetlicht wordt gehaald. Maar eh... oordeelt u vooral zelf.

Ron van den Berg, januari 2018

Met dank aan Ruud Brakelé, Joep Vos en Bep Machiels. Voor dit artikel heb ik gebruik mogen maken van: Jan Willems' De tekening van het leven is voltooid. Hei & wei nr. 297 juni 2006. Waarvoor dank.

Een dode op het Fransepad

Dit verhaal gaat vooral over Hildo Cohen, een nette, sportieve, intelligente jongeman van 23 jaar die in de nacht van 12 februari 1945, met kornuiten van de KP (knokploeg) Laren-Blaricum, een overval pleegt op de boerderij van een vermeend zwarthandelaar¹ in Blaricum. De actie strandt voortijdig. Als onverwacht Duitse soldaten ten tonele verschijnen en het vuur openen wordt Hildo Cohen dodelijk geraakt en gaan zijn metgezellen er zonder buit vandoor.



Hildo Cohen

Wat er de bewuste nacht in en bij de boerderij in Blaricum precies is voorgevallen maakt de reconstructie van deze gebeurtenis niet helemaal duidelijk, omdat het door de opsporingsambtenaren Hols en Post van de 'oorlogs'-marechaussee in Blaricum opgemaakte proces-verbaal² niet kon worden geraadpleegd. Het verslag van hun nasporingen bleek onbekend te zijn in de oorlogsarchieven van het NIOD en Nationaal Archief, het Streekarchief Gooi en Vechtstreek, het Noord-Hollands Archief, het archief van het gemeentebestuur van Blaricum en dat van de officier van justitie bij de arrondissementsrechtbank in Amsterdam.

Het is een bittere constatering, zo blijkt uit dit onderzoek, dat Hildo Cohen is gesneuveld bij een door de KP Laren-Blaricum uitgevoerde overval, hoewel overkoepelende verzetsorganisaties hadden bepaald dat knokploegen zich niet met deze onwettige praktijken mochten inlaten.

De verzetsgroep

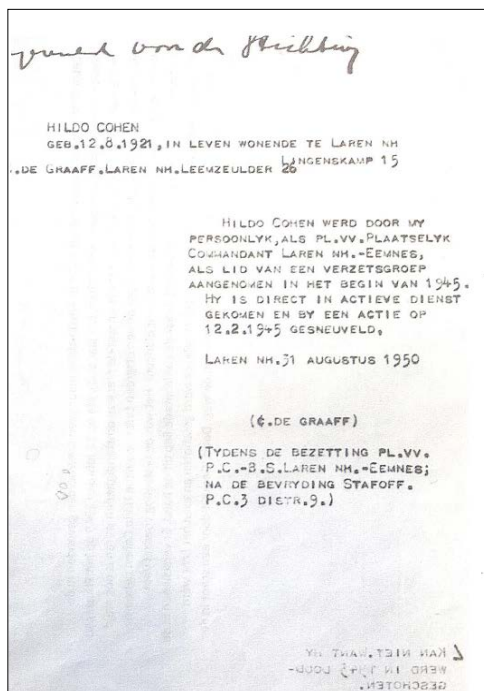
Het is herfst 1944. De oorlog duurt voort en wordt alsmaar grimmiger. Bij Hildo Cohen en zijn ruim twee jaar jongere broer Albert leeft al enige tijd het idee om actief deel te nemen aan de strijd tegen de Duitse bezettingsmacht. Ze zoeken contact met het verzet. Dat lukt na enige tijd. Hildo geeft hun beider namen op aan een persoon die banden heeft met een knokploeg. Het is vermoedelijk iemand van de rugbyclub 't Gooi uit Bussum waar ze dan allebei lid van zijn. Een tijdlang horen ze niets. Tot begin 1945. Dan wordt Hildo opgeroepen en

door architect Cornelis (Cor) de Graaff uit Laren, plaatsvervangend commandant van de KP Laren-Blaricum-Eemnes, 'als lid van een verzetsgroep aangenomen en direct in actieve dienst gekomen.'³

Albert Cohen was verontwaardigd dat ze hem niet namen, vertelt hij in de zomer van 2017 op zijn kamer in een Goois woonzorgcentrum. 'Ze zeiden dat ze niet meer dan één persoon uit een gezin wilden hebben.' Op dinsdag 16 januari 1945 installeert Cor de Graaff, ten huize van Bob Bijl, Jagersweg 1a in Laren, de 3e KP. De volgende dag, 's middags, volgt de installatie van de 2e KP bij Martin Staamer op de Molenweg 47 in Laren.⁴

Hildo Cohen is ingedeeld bij de KP-sabotageploeg Laren-Blaricum-Eemnes, bekend als KP 2.3.4 van geweest 9 ('t Gooi), die bestaat uit 25 tot 30 personen, waaronder Robin Alberdinck Thijm, Leo Aubroeck, Piet Bakker, Bob Bijl, Jack (Jaap) Branse, Lammert Calis, Arie van Dort, Louis en Kees Ellerman, Wout van de Kamp, Wouter van Kuyck, Chiel en Johan Majoor, George Salters, Frits Snetler, Martin Staamer, Jerry Vinke, James (Adriaan) Vogt, Jaap Vos, Bep, Jan en Jo van der Zwaan en Bob Zwart. Commandant is 'Van Vollenhoven', de schuilnaam van Maurits Jacob Otto 'Mauf' Branse uit Blaricum.⁵ Dick (Dirk) Buis uit Hilversum, ondergedoken in Blaricum, is eveneens bij de groep ingedeeld en mogelijk ook Willy Roegiest, zoon van een Blaricumse garagehouder.

In hun ouderlijk huis op de Lingenskamp 15 in Laren delen Hildo en Albert een slaapkamer aan de achterkant op de eerste verdieping. Twee keer stapt Hildo 's avonds om een uur of elf uit het slaapkamerraam en klautert langs de regenpijp naar beneden. Hij heeft zijn gezicht zwart gemaakt. 'Dan ging hij oefenen met



Hildo Cohen wordt als lid van een verzetsgroep aangenomen door C. de Graaff, plv commandant van de KP Laren-Blaricum-Eemnes

Afbeelding:

NIOD, coll. 249, inv.nr. 1191/A/stukken 1,3,5 verzet 't Gooi

het verzet', zegt Albert. 'Om niet te worden herkend deden ze dat met zwartgemaakte gezichten.' Vader en moeder Cohen zijn niet op de hoogte van de nachtelijke uitstapjes. De oefeningen worden gehouden op de Meent in Blaricum. Kort na de oorlog verkondigt commandant Branse: 'Deze ploeg heb ik afgericht en was de enige bewapende en goed getrainde BS-groep (Binnenlandse Strijdkrachten) in Laren, Blaricum en Eemnes.'⁶

Een gedurfde actie of een onbezonnen plan?

Na twee oefeningen is het al zo ver, Hildo Cohen gaat op pad met de KP voor zijn eerste verzetsdaad in georganiseerd verband, meedoen aan een overval op de boerderij van de gebroeders Kuijer, vermeende zwarthandelaren, aan het Franschepad 1 (nu Fransepad) in Blaricum. Wat de opzet van het plan was is niet gebleken. Maar het kan de bedoeling zijn geweest bij Kuijer opgeslagen voedselvoorraden weg te halen om die, zodra de bevrijding een feit is, te verdelen onder de bevolking.

Laat in de avond van zondag 11 februari 1945 verlaat Hildo Cohen voor de derde keer in korte tijd het huis aan de Lingenskamp via het slaapkamerraam en de regenpijp. Hij vertelt niet aan Albert waar hij naartoe gaat. Dat is geheim, daar houdt hij zich aan. Ergens op een verza-



Bertus Kuijer aan het melkventen

Foto: Beeldbank HKB

melplek ontmoet hij zijn medestrijders voor de operatie deze nacht, waaronder waarschijnlijk Mauf Branse, Martin Staamer en mogelijk Wout van de Kamp. Aan de uitvoering van de overval op de gebroeders Kuijer zijn grote risico's verbonden. Schuin tegenover de boerderij, in het zicht van een op nauwelijks vijftig meter afstand gelegen villa op de Eemnesserweg 1 (nu Fransepad 2), zijn manschappen van de Grüne Polizei (Duitse Ordepolitie) ingekwartierd.⁷ De villa wordt bewoond door mevrouw C.M. Piepers-Ruygrok, weduwe van wethouder Elbertus Hendrikus Piepers,⁸ en is op 23 juni 1944 door de Wehrmacht gevorderd en in gebruik genomen. Hiervoor ontvangt mevrouw Piepers-Ruygrok een vergoeding van de Wehrmachtsbezirksverwaltung (administratieve bedrijfsvoe-

ring van het Duitse leger) te Amsterdam, gebaseerd op de door de burgemeester van Blaricum vastgestelde waarde van het huis en het meubilair.⁹

Op het adres Fransepad 1 is sinds augustus 1943 een vennootschap gevestigd onder de handelsnaam ‘erven wed. P.A. Kuijer’, een im- en exportbedrijf.¹⁰ In de boerderij wonen de broers Lambertus (Bertus) Kuijer (1885-1958) en Hendricus

Johannes Jozef (Henk) Kuijer (1892-1978) met hun zussen Johanna Petronella (Johanna) Kuijer (1899-1947) en Everarda Elizabeth (Evertje) Kuijer (1893-1980)¹¹, allen vennoten en ongehuwd. Of Bertus en Henk Kuijer als zwarthandelaren kun-



Boerderij op het Fransepad 1 in Blaricum

Foto: HKB

nen worden aangemerkt, zoals vaak wordt beweerd, is niet onomstotelijk gebleken. Ze leven voortdurend in onmin met elkaar vanwege financiële kwesties. Er wordt zelfs een rechtszaak over gevoerd¹². De broers en zussen Kuijer bieden onderdak aan vier evacuees uit Zeeland, twee mannen en twee vrouwen.¹³

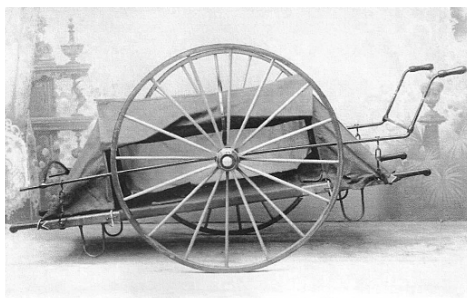
Als de vermoedelijk ongewapende mannen van de KP zich in de nacht toegang verschaffen tot de boerderij stuiten ze boven in het donker, er zijn geen elektrische voorzieningen in het pand, op de gebroeders Kuijer. Die laten zich niet onbetuigd en gaan met de indringers op de vuist.¹⁴ Bloedvegen blijven achter op het kozijn van de slaapkamer boven de voordeur. Bertus Kuijer raakt gewond. De volgende dagen loopt hij met een verband om het hoofd door het dorp. Tijdens het handgemeen slaagt één van de broers erin een venster te openen en gilt naar buiten: ‘Moord..... moord.’¹⁵

De Duitse soldaten in de villa van mevrouw Piepers-Ruygrok reageren op de alarmerende geluiden en begeven zich naar de boerderij. Het vermoeden bestaat dat Hildo Cohen en enkele strijdmakkers op weg gaan of bezig zijn om aardappelen uit een schuur weg te nemen.¹⁶ Niet alleen zij, ook de overige mannen van de KP zijn verrast door de komst van de Duitsers. De paniek slaat toe bij hen en ze vertrekken in grote haast. Waarschijnlijk tegen deze achtergrond nemen de Duitsers de KP’ers onder vuur. Het is half één als Albert Cohen schoten hoort

in de verte. ‘Alleen mijn broer is geraakt, de rest is gevlucht’, vertelt hij ruim 72 jaar later. ‘Het was nogal amateuristisch om zo’n actie uit te voeren terwijl de Duitsers vlakbij zaten. Ik heb het idee dat ze van de knokploeg hebben gedacht: nu moeten we ook eens wat doen. Bij mijn weten hadden ze nog nooit iets gedaan.’¹⁷

Om zeven uur die ochtend zien de broers Jan en Bertus van den Bergh, zoons van de dorpssmid, een dode man liggen op het Fransepad, vlakbij de boerderij van Kuijer. De voor hen onbekende persoon ligt voorover op het midden van de weg, op de splitsing van het Fransepad met een weggetje, waar je aan het eind niet verder kunt. ‘Het was heel eng’, zegt Jan van den Bergh.¹⁸ ‘We hebben even gekeken, nergens aan gezeten en zijn doorgelopen.’

Het duurt nog geruime tijd voordat de overledene wordt opgehaald door Tinus Zeegers van gemeentewerken in Blaricum. Met een raderbrancard¹⁹, een draagbaar met een kap van zeildoek die met een veersysteem tussen twee grote wielen hangt, brengt hij het stoffelijk overschot naar het St. Jansziekenhuis in Laren. De identiteit van de dode man is dan nog niet bekend. In het ‘register van de algemene begraafplaats te Blaricum’²⁰, een schoolschrift waarin Tinus Zeegers zijn ritten optekent, plaatst hij twee vraagtekens op de plek waar hij gewoonlijk de naam noteert van degene die hij heeft vervoerd.



Raderbrancard

Foto: Firma Oostwoud te Franeker

Later die dag doet opperwachtmeester Hols van de marechaussee in Blaricum bij de ambtenaar van de burgerlijke stand in Blaricum ‘aangifte van het overlijden van een onbekend manspersoon, oud naar schatting 28 jaar.’²¹ Hols is dan wel op de hoogte van wat er is gebeurd. ‘Dit betreft den persoon die bij den overval op de boerderij van de Erven Kuijer, Franschepad 1 alhier, werd doodgeschoten.’ Korte tijd later wordt bekend dat de dode man Hildo Cohen is. Hij is om vijf uur overleden staat in het register van overlijden der gemeente Blaricum, maar vermoedelijk was hij drie of vier uur eerder om het leven gekomen.²²

In het overzicht van door de KP Laren-Blaricum-Eemnes uitgevoerde opdrachten meldt Mauf Branse, commandant van de KP-sabotageploeg hierover alleen: ‘een overval gepleegd op de boerderij van een boer-sluikhandelaar te Blaricum,

waarbij is gesneuveld Hildo Cohen, begraven op het kerkhof te Blaricum, waarbij ik tegenwoordig ben geweest.'

'Daar lag ie dan.'

Als Hildo Cohen 's ochtends niet thuis is en zijn bed onbeslapen, vragen zijn ongeruste ouders zich af waar hij is. Ook Albert kan die vraag niet beantwoorden, maar hij heeft wel een vermoeden wie daarvan op de hoogte kan zijn: Martin



Martin Staamer

Foto: Martin Staamer jr.

Staamer, met wie hij op de lagere school heeft gezeten en van wie hij weet dat hij bij het plaatselijk verzet is aangesloten. Albert gaat op zoek naar hem. Op het pleintje bij houthandel Van Dijk in Laren ontmoet hij hem. Martin Staamer is in gezelschap van zijn zus Jo (Johanna Elisabeth) Staamer. Daar hoort Albert wat er met Hildo is gebeurd. 'Maar je ouders hebben toch nog een zoon?' vraagt Jo Staamer, in een goedbedoelde poging het leed te verzachten. 'Die zoon was ik natuurlijk', zegt Albert. 'Ik zei: jawel, maar daar hebben we nu niks aan.'

Thuis vertelt Albert zijn ouders wat hij van Martin Staamer heeft gehoord. 'Ze waren diep, diep... wanhopig. En totaal overdonderd dat Hildo bij een actie van de knokploeg was omgekomen. Hij had hen nooit verteld dat hij bij het verzet zat. Wat kon ik voor ze doen als je ze net hebt verteld dat ie niet meer terugkomt? Je roept van alles in zo'n situatie.'

Als huisarts Keeman aan de deur verschijnt om de doodstijding over te brengen, laat Albert hem weten dat hij zijn ouders hierover al heeft geïnformeerd. 'Dat had je niet moeten doen', zegt de dokter. 'Dat had ik moeten doen.'

Op 13 of 14 februari 1945 vergezelt Albert Cohen zijn vader en moeder naar het St. Jansziekenhuis om afscheid te nemen van Hildo. 'Daar lag ie dan,' zegt Albert. 'Je zag niets aan hem, dat ie gewond was of zo. Hij was helemaal gekleed. Mensen van het ziekenhuis zeiden dat hij in zijn ruggengraat was geraakt en meteen dood moet zijn geweest.'

Voor alle zekerheid verlaat het gezin Cohen hun woning in Laren en trekt in bij de familie Koopmans in Blaricum. Maar als de Duitsers geen belangstelling voor hen tonen, keren ze na korte tijd terug naar de Lingenskamp.

Vader Cohen verzoekt op 6 juli 1945 de officier van justitie in Amsterdam om de inschrijving van overlijden van zijn zoon, die als onbekend persoon bij de burgerlijke stand in Blaricum is opgenomen, te willen wijzigen op naam van Hildo

Cohen.²³ Na onderzoek door de burgemeester van Laren volgt inwilliging van het verzoek. Op 11 december 1945 doet Joseph Cohen bij de ambtenaar van de burgerlijke stand in Blaricum aangifte van het overlijden van zijn zoon en wordt de nieuwe akte van overlijden opgemaakt op naam van Hildo Cohen.²⁴

Wie was Hildo Cohen?

Op 12 augustus 1921 wordt Hildo Cohen geboren in Bergen (N.H.). Joseph Cohen (21 februari 1890 Amsterdam – 18 januari 1961 Laren), zijn joodse vader, is op 7 juli 1921 gehuwd met zijn niet-joodse moeder Reina Pieterella Jongman (9 januari 1883 Sappemeer – 5 augustus 1975 Blaricum). Hildo heeft één broer: Albert, geboren op 24 januari 1924 in Bergen. Zijn moeder is gehuwd geweest met de vroeg overleden Hartog van Praag (1879-1911). Uit dit huwelijk zijn drie kinderen geboren: Pieter (23 augustus 1902 Amsterdam – 16 juli 1977 Ugchelen), Juda (30 juli 1903 Amsterdam – 31 januari 1944 Auschwitz) en Reina (29 september 1904 Amsterdam – 9 oktober 1944 Laren).²⁵

Op 22 april 1926 verhuist de familie Cohen van Bergen naar Hilversum, Pauwenstraat 29²⁶, en op 30 april 1927 naar Laren. Ze wonen op de Molenweg, Zijtak, Oude Kerkweg en Lingenskamp, een twee- onder-één-kapwoning met vier kastanjabomen in de voortuin.

Hildo Cohen volgt de Humanitaire School in Laren, de latere Montessorischool. In 1933 rondt hij de éénjarige opleiding op de Handelsschool in Hilversum succesvol af. Hij haalt zijn HBS-B-diploma (met negens en tienens voor de bètavakken) in 1939 ook in Hilversum en vervolgens het diploma elektrotechniek op de MTS in Amsterdam. In de oorlogsjaren werkt hij korte tijd bij het bedrijf van een vriend van zijn halfbroer Piet van Praag in Laren.



*Familie Cohen omstreeks 1927.
Van links naar rechts: Hildo, moeder Reina,
vader Joseph en Albert*

Foto: Hildo Cohen, zoon van Albert Cohen

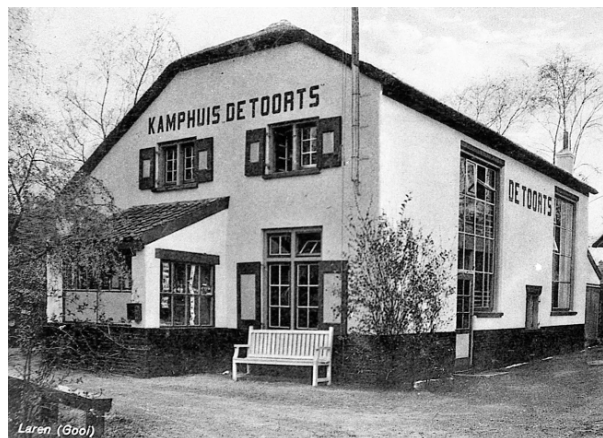
De financiële situatie van het gezin Cohen is niet rooskleurig. Vader Joseph Cohen is werkzaam als vertegenwoordiger in gereedschappen, maar raakt werkloos, mogelijk in 1929. Tevergeefs gaat hij op zoek naar een nieuwe baan. Het gezin moet van de steun rondkomen en van wat moeder Cohen, die diverse werkzaamheden verricht, verdient.

Hildo onderneemt veel samen met zijn broer Albert. Ze hebben dezelfde hobby's: lezen en schaken. Thuis oefenen ze aan een ijzeren stang die dienst doet als rekstok. Vader Cohen, geïnspireerd door zijn broer Simon die gymnastiekleraar is, vindt het nodig dat zijn zoons in goede lichamelijke conditie verkeren.

In de zomermaanden werken Hildo en Albert in kamphuis De Toorts van hun halfbroer Piet van Praag²⁷ aan de Groene Gerritsweg 4 in Laren,²⁸ een gezinsva-

kantiehuis voor arbeidersgezinnen en minder kapitaalkrachtigen. Ze maken groenten schoon, helpen Piets echtgenote Antje van der Veen met het bereiden van maaltijden en staan achter de toonbank in het kamphuiswinkeltje. Ze vinden het leuk om te doen en verdienen er een zakcentje mee.

In 1936 worden Hildo en Albert Cohen lid van de Gooise Jeugd Schaak



Kamphuis De Toorts, Groene Gerritsweg 4 in Laren

Foto: Charles Braam

Club (GJSC) in Laren. De bijeenkomsten zijn op zaterdagavond in de Openbare Leeszaal, Torenlaan 19a.²⁹ Met hun vrienden Dick van Zaane en de broers Theo(dor) en Johan van Gogh nemen ze deel aan de schoolschaakcompetitie. In april 1939, bij een door de Volksbond tegen Drankmisbruik in Bussum gehouden schaaksimultaan op 23 borden, is Hildo Cohen één van de vier deelnemers die de plaatselijke schaackrack A.M. van Epen verslaan.

Op 11 januari 1940 wordt Hildo Cohen goedgekeurd voor de militaire dienstplicht.³⁰ Zijn lengte is, heel precies gemeten, 1.76.8 meter, hij weegt 65 kilo en is werkzaam als volontair in een motorenfabriek. Het is zijn wens, zo meldt het

keuringsformulier, te worden ingedeeld in de luchtvaart. Daartoe is hij bereid een officiers- of onderofficiersopleiding te volgen.

In het begin van de oorlog rijden Hildo en Albert op een fiets waaraan een plaatje aan het stuur is bevestigd met een rond gaatje erin geponst. Dit maakt voor iedereen duidelijk dat voor het gebruik van de fiets geen rijwielbelasting behoeft te worden betaald, omdat werklozen hiervan zijn vrijgesteld. Op 1 mei 1941 beëindigen de Duitsers deze regeling.

Als het schoolschaakclubje uiteen is gevallen vragen hun neven Rein Koopmans en Walt Jongman uit Blaricum, ervaren rugbyspelers bij de rugbyclub 't Gooi, of Hildo en Albert er iets voor voelen om bij hun vereniging te komen rugbyen. Het lijkt hen wel wat en in het voorjaar van 1944 worden ze lid. Ze doen hun best, maar lijken niet voor deze sport in de wieg gelegd.

Terwijl joden in Duitsland en bezet Europa blootstaan aan vervolging en vernietiging, kunnen de ruim twaalfduizend gemengd gehuwde joden in Nederland, waaronder Joseph Cohen, zich aanvankelijk redelijk vrij rondbewegen. Maar als de Duitsers in maart 1944 een aantal gemengd gehuwde joodse mannen tewerkstellen in Havelte om een vliegveld aan te leggen, belandt Hildo's vader in een werkkamp in het zuidwesten van Drenthe. De behandeling is redelijk goed, echtgenotes mogen er op bezoek komen. Na Dolle Dinsdag (5 september 1944) vertrekken de meeste mannen op eigen gelegenheid naar huis.³¹ Ook Joseph Cohen. Hij rijdt per fiets naar Laren.

Omdat Hildo is geboren uit een gemengd joods huwelijk, zo staat ook op zijn persoonsbewijs, wordt hij nauwelijks gehinderd in zijn bewegingsvrijheid.

Overvallen op zwarthandelaren

Tot ergernis van de samenwerkende verzetsorganisaties plegen knokploegen steeds overvallen op zwarthandelaren, meestal op het platteland en in een andere regio dan waar de ouders wonen. Van alle kanten worden hierover klachten geuit bij de BS. In september 1944 vaardigt de BS regels uit die een einde aan deze ongewenste situatie moeten maken.

‘Noch door honger, noch door verontwaardiging over de zwarte handel mag de illegale werker zich laten verleiden eigen rechter te zijn’, staat in het verslag van een topvergadering van het Centraal Bureau van de LO³² (Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers). ‘De naam der illegaliteit staat op het spel. En nog erger, het vertrouwen van het goedwillende deel van ons volk. En dit vertrouwen is onherroepelijk nodig na de bevrijding, wil de illegaliteit

niet geïsoleerd worden.... Toont u daarom de naam van illegaal werker waardig.’ Volgens de verzetskrant De Vrije Pers³³ zijn ‘roofovervallen op boerderijen ten bate van het verzetsleger voor 90 procent rooftochten door duistere elementen.’ De overval die de KP Laren-Blaricum op 12 februari 1945 pleegt op een vermeend zwarthandelaar in Blaricum, tegen de regels van de BS, leidt tot de conclusie dat Hildo Cohen is omgekomen bij een actie die niet had mogen plaatsvinden. Waarom de KP Laren-Blaricum zich niet wenste te schikken in de afgekondigde regels van de BS, wie de beslissing heeft genomen de overval in Blaricum te plegen en welke overwegingen daarbij een rol hebben gespeeld is niet bekend.

Ook burgemeester Van Ogtrop van Blaricum wist er het fijne niet van. In een brief van 21 februari 1951 vraagt de Oorlogsgravenstichting hem of Hildo Cohen voor het vaderland is gestorven. ‘Die beoordeling valt niet gemakkelijk vast te stellen’, reageert de burgemeester.³⁴ ‘De heer Cohen is bij een overval op een boerderij alhier door een verzetsgroep uit Laren en Blaricum om het leven gekomen. Of deze overval op eigen initiatief, dan wel in opdracht van hogerhand werd uitgevoerd kan door mij niet worden nagegaan.’

Het graf

Op donderdag 15 februari 1945 wordt Hildo Cohen begraven op de Algemene Begraafplaats De Woensberg in Blaricum.³⁵ De KP Laren-Blaricum zorgt ervoor dat hij als inwoner van Laren niet in zijn woonplaats, maar in Blaricum ter aarde wordt besteld. Het graf, aangeduid als B6, stond het laatst vermeld op naam van de heer M.R. de Block uit Rhoon. Nadat een familielid laat weten niet langer prijs te stellen op behoud van dit graf wordt hierin, zonder dat het is geruimd, Hildo Cohen begraven.³⁶

Vanwege een grootschalige ruiming op 11 september 1989³⁷ zijn de stoffelijke resten uit dit graf door de Oorlogsgravenstichting overgebracht naar het Ereveld in Loenen en daar herbegraven.³⁸

Gedenkteken

In de late ochtend van zondag 30 december 1945 zijn dertig mannen van de vroegere KP Laren-Blaricum op de begraafplaats De Woensberg bijeengekomen. Daar wordt, ter nagedachtenis aan Hildo Cohen, een grafmonument overgedragen aan zijn ouders. Het monument is in opdracht van de voormalige KP-

ers gemaakt door beeldhouwer Van der Maas. In de symbolen van vlinder, acacia en roos worden het korte leven, het eeuwige leven en de ontbloeiing van het leven uitgebeeld.

‘Dit gedenkteken staat daar als een maning, die ons er aan herinnert dat wij in den strijd tegen het onrecht, uit een ereschuld aan Hildo Cohen dien strijd hebben voort te zetten’, be-
toogt de heer H. Treffers, voorheen plaatselijk commandant van de ondergrondse strijdkrachten, in zijn toespraak. ‘En tevens als een blijvende aanklacht tegen hen, die in dien tijd voor vuig geldelijk gewin door woekerprijzen onze kracht ondermijnden en daarmee onze volksgemeenschap verrieden, waardoor hij het leven liet.’

Bij de grafruiming in 1989 is op verzoek van de Historische Kring Blaricum het grafmonument van Hildo Cohen achtergebleven op De Woensberg, waar het eind 2017 nog steeds staat.



*Het grafmonument van Hildo Cohen
op de algemene begraafplaats
De Woensberg in Blaricum*

Erelijst van gevallen

Sinds 1960 ligt in de hal van het Binnenhof van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de Erelijst van Gevallen 1940-1945. Dit document bevat de namen van personen die in de Tweede Wereldoorlog als militair of als verzetsstrijder voor het Koninkrijk der Nederlanden zijn omgekomen. Ook de naam van Hildo Cohen komt daarop voor. De Erelijst is samengesteld op basis van door naaste verwanten van de overledenen ingevulde vragenlijsten.

Daan Swen

‘Geen KP’er volgens Daan Swen.’ Het met potlood geschreven zinnetje, gevolgd door een paraaf, staat bovenaan en ook onderaan de pagina met de gegevens van Hildo Cohen op de opgave voor de lijst van gevallen LO’ers en KP’ers.³⁹ De lijst is in de eerste jaren na de oorlog samengesteld door de gedenkboekcommissie van de LO-LKP aan de hand van vragenlijsten en interviews. Op deze wijze

heeft de commissie informatie verkregen dat het optreden van Hildo Cohen in LO/KP-verband begon 'tijdens de jaarwisseling 1944-1945', hij deel uitmaakte van een 'stoottroep van tien personen' en op 12 februari 1945 in Blaricum was 'gefallen bij een actie tegen den zwarten handel.'

De gegevens zijn gecontroleerd door voormalige chefs van de verzetsorganisaties. Eén van hen was Daan Swen uit Bussum, hoofd LO 't Gooi en leider van de Gooise knokploegen die, zo blijkt uit de notitie, laat weten dat Hildo Cohen geen KP'er was. 't Gooi was eigenlijk een gewest op zichzelf', schrijft Daan Swen.⁴⁰ 'Doordat het rayon niet zo groot was had men een goed overzicht en kon van alles dus ook goed georganiseerd worden'. Dat Daan Swen in dit, zoals hij schrijft, kleine rayon waarin hij een goed overzicht had op de activiteiten en waar de zaken goed georganiseerd waren niet op de hoogte was, en kennelijk achteraf niet op de hoogte is gesteld, dat Hildo Cohen tot de KP Laren-Blaricum behoorde is onverklaarbaar.

Naar alle waarschijnlijkheid zijn, vanwege de notitie van Daan Swen, de gegevens van Hildo Cohen geschrapt van de voorlopige lijst van gevallen LO'ers en KP'ers en niet opgenomen in Het Grote Gebod, gedenkboek van het verzet, waarvan de eerste druk in 1951 verscheen.

Hulp voor de familie Cohen

De sociale dienst van het ministerie van Oorlog besluit aan de familie Cohen, vanwege het verlies van hun zoon Hildo, geen blijvende maandelijkse uitkering te verstrekken, maar in plaats daarvan hun zoon Albert te helpen met een studietoelage. 'Deze mensen zouden op hun oude dag tot een materieel beter leven zijn gekomen, omdat ze hun jongens hebben laten studeren', rapporteert reservekapitein W.B. Wagtendonk op 29 januari 1946 aan zijn superieuren.⁴¹ 'Waar hun nu de ene kans ontnomen is, zouden we ze kunnen helpen door aan de zoon een studietoelage te verschaffen, zijnde: kosten universiteit fl. 325 plus boeken fl. 150 plus een treinabonnement fl. 240. De kosten van voeding en huisvesting zouden zij dan gedurende de studie jaren zelf moeten dragen.'

Revanche

Op donderdag 15 februari 1946 even na 23.00 uur schiet een onbekend gebleven persoon vanaf de openbare weg met een stengun een aantal kogels door de voordeur en het bovenlicht van de boerderij van de erven Kuijer op het Fransepad 1 in Blaricum. Er is alleen materiële schade. De wachtmeesters Hols en Post, na

de oorlog behorend tot de rijkspolitie in Blaricum, geassisteerd door rijksspeurhondgeleider Vos uit Bussum met zijn rijksspeurhond, stellen een onderzoek in. Dat levert, behalve wat hulzen op het wegdek op de plek waarvan zij aannemen dat daar de schutter heeft gestaan, geen resultaat op.⁴²

‘Gedacht wordt aan een revanche’, noteren Hols en Post in hun proces-verbaal, ‘daar op 12 februari 1945 op dezelfde boerderij een mislukte overval plaatsvond, waarbij een der overvallers door de tegenover die boerderij gehuisveste Duitse militairen werd doodgeschoten’. Het vermoeden bestaat dat de dader afkomstig is uit de kring van de voormalige KP Laren-Blaricum.

Hoe het verder ging

‘Mauf’ Branse - Geboren op 15 november 1910. Was waarschijnlijk de leider van de KP-ploeg bij de overval in Blaricum. Trad in juni 1945 toe als vrijwilliger bij het Nederlands leger en deed als kapitein dienst in Nederlands-Oost-Indië. Na terugkeer in Nederland was hij o.a. directeur van de mr. A. Bruchscholengemeenschap in Haarlem. Branse overleed op 19 januari 1980.

Albert Cohen - Studeerde politicologie in Amsterdam. Kwam hierna in de journalistiek terecht. Werkte tien jaar bij de Wereldomroep en ruim twintig jaar als redacteur bij het NTS- en later het NOS-journaal, waarvan de periode 1971-1975 als eindredacteur. Schaakte tot in 2016 in competitieverband bij het Hilversums Schaakgenootschap (HSG). Vertrok dat jaar om gezondheidsredenen vanuit zijn woonplaats Loosdrecht naar woon-zorgcentrum De Bolder in Huizen. Albert Cohen overleed in de nacht van 2 op 3 november 2017. Hij werd 93 jaar oud.



*Redactieleden NOS-journaal 1982, links Albert Cohen
Foto: Ed van der Elsen/Nederlands Fotomuseum*

Theo van Gogh - Geboren op 5 november 1920. Woonde in het Rozenlaantje te Laren. Was bevriend met Hildo Cohen. Studeerde vanaf 1941 economie aan

de UvA. Zijn vader was Vincent Willem van Gogh, oom van de kunstschilder Vincent van Gogh. Op 1 maart 1945 werd Theo van Gogh gearresteerd wegens verzetsactiviteiten en op 8 maart 1945, met 52 anderen, doodgeschoten op de fusilladeplaats Rozenoord in Amsterdam, als represaille voor de – mislukte – aanslag op SS-generaal Rauter.

Martinus Johannes (Martin) Staamer - Geboren op 1 november 1921. Behoorde tot de KP Laren-Blaricum. Nam als KP'er vermoedelijk deel aan de overval op de boerderij in Blaricum. Heeft bij een andere gelegenheid Duitse ausweisen (legitimatiebewijzen) buitgemaakt.⁴³ Was, volgens zijn echtgenote, bevriend met Hildo Cohen. Martin Staamer was beëdigd makelaar in roerende goederen, taxateur, veilinghouder en deed in assurantiën. Was van 1951 tot 1961 bij de reserve-politie in Laren. Werd eind 1960 makelaar-directeur van het Venuisduis in Arnhem. Hij overleed op 21 maart 2014.

Daniël Joseph (Daan) Swen - Geboren op 24 augustus 1908. Was gewestelijk LO-leider en KP-leider in 't Gooi. Schuilnaam 'Daan Spoor'. In 1984 verscheen het boek 'Metterdaad', vijf jaar onderdrukking en verzet in Bussum, van auteur Joan Bruineman, waarin aandacht wordt geschonken aan de verzetservaringen van Daan Swen. Hij overleed op 7 december 1986.

Peter Bruin

Bronnen

Met dank aan Albert Cohen die zijn herinneringen aan zijn broer Hildo met mij wilde delen. Tenzij anders vermeld is de informatie over Hildo Cohen van hem afkomstig.

De vraaggesprekken met Albert Cohen vonden plaats op 18 en 31 maart, 8 april en 24 augustus 2017.

Noten

1 Persoon die producten tegen woekerwinsten verkoopt.

2 P.v.nr. 32, d.d. 12-2-1945.

3 NIOD, coll. 249, inv.nr. 1191/A/stukken 1,3,5 verzet 't Gooi.

4 Boek 'Schieten op de Maan', blz. 149, Teun Koetsier en Elbert Roest.

5 Nationaal Archief (NA), Collectie BRIOP, archiefinv. 2.13.208, inv.nr. 2505.

6 Idem.

7 Dossier gem.bestuur Blaricum, d.d. 26 juni 1944

en e-mail met toestemming college B&W van Blaricum d.d. 21 april 2017 om stukken te raadplegen betreffende de 'vordering van onroerende goederen door de bezetter', gem. Blaricum 1940-1952, plaatsingsnr. 1731, Streekarchief Gooi en Vechtstreek (SAGV), Hilversum.

8 Wethouder Piepers overleed op 19 juli 1933.

9 Dossier gem.bestuur B'cum, plaatsingsnr. 1731, brief van gem.bestuur B'cum aan Wehrmachts-bezirksverwaltung A'dam, d.d. 13-7-1944, SAGV.

10 De Bel, 20-8-1943, p. 2/4.

- 11 Stamboom (de) Kuijer, Maria Vos-Blekemolen, Historische Kring Blaricum.
- 12 Tel. gesproken op 8-5-2017 met Gerardus Hendrikus Jacobus (Gerard) Kuijer uit Nijmegen, neef van Bertus, Henk, Johanna en Evertje Kuijer.
- 13 SAGV 099.1., inv.nr. 1331.
- 14 Gesproken op 14-3-2017 met Jan Peter de Jong uit Eemnes, achterneef van Bertus, Henk, Johanna en Evertje Kuijer.
- 15 Idem.
- 16 Volgens Antje van der Veen, echtgenote van Hildo's halfbroer Piet van Praag, in documentaire 'De zin van mijn leven', van cineast At van Praag, zoon van Piet en Antje van Praag-Van der Veen. Cineclub Vrijheidsfilms, 1985.
- 17 De KP Laren-Blaricum-(Eemnes) is als groep nog bij één andere gebeurtenis in actie gekomen, blijkt uit 'bijlage bij de vragenlijst', van Mauf Branse (NA, collectie BRIOP, archiefinv. 2.13.208, inv.nr. 2505). Dat was twee maanden na de overval in Blaricum, in de nacht van 10/11 april 1945, bij een wapendropping in Eemnes. Hierbij vielen vier doden. Twee Duitse soldaten, gezeten op de bok van een foeragewagen, werden door een KP-wachtpost op de Wakkerendijk doodgeschoten. Als gevolg hiervan werden Dirk Joseph (Dick) Buis (29-3-1919) van de KP, ondergedoken bij mevrouw G.M. van Krimpen, 'tante Truus', Eemnesserweg 24 in Blaricum, en Aloysius Cornelis Vlasman (18-11-1908) uit Eemnes, die onschuldig waren aan de dood van beide soldaten, door de Duitsers opgepakt en later die dag door 2 medewerkers van de Sicherheitsdienst uit Amsterdam bij een villa aan de Drift in Laren gefusilleerd. Het verhaal over de wapendropping en de fusillade van Buis en Vlasman is gepubliceerd in Kwartaalblad 2-2015 van de Historische Kring Eemnes.
- 18 Op 22 augustus 2017.
- 19 Transportmiddel voor zieken, gewonden en overledenen, geproduceerd door de firma Oostwoud in Franeker.
- 20 Historische Kring Blaricum.
- 21 Dossier gem.bestuur B'cum 1927-1979, rapport ambtenaar burgerlijke stand Blaricum, d.d. 31 juli 1945, no. 525, plaatsingsnr. 1627, inkomende en uitgaande stukken van de burgemeester betreffende de uitoefening van zijn justitiële taken. SAGV 099.1.
- 22 Idem.
- 23 Noord-Hollands Archief Haarlem, toegangsnr. 465, inv.nr. 14, parket officier van justitie A'dam, corr.registers, 1940-1949.
- 24 Website CBG, Centrum voor Familiegeschiedenis.
- 25 Privéarchief Bart de Cort, Canada.
- 26 Regionaal Archief Alkmaar.
- 27 Privéarchief Bart de Cort: van 1932-1935 was Piet van Praag lid van gemeenteraad van Laren voor de OSP (Onafhankelijke Socialistische Partij) en van 1936-1940 voor de RSAP (Revolutionair-Socialistische Arbeiderspartij).
- 28 Privéarchief Bart de Cort.
- 29 De Bel, 14-1-1936, p6/6.
- 30 Noord-hollands Archief, collectie 'registers ingeschrevenen voor den dienstplicht', archief 23, reg.nr. 479, reg.datum 1941.
- 31 Boek Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede W.O., deel 7, blz. 414, Lou de Jong.
- 32 Nr. 34, 19-2-1945.
- 33 Nr. 66, 3-2-1945.
- 34 Dossier gem.bestuur B'cum 1927-1979, inv.nr. 1179, brief d.d. 19 maart 1951, onderwerp 605, diverse graven, van de burgemeester van Blaricum. SAGV 099.1.
- 35 Historische Kring B'cum, 'register van de algemene begraafplaats te Blaricum.'
- 36 Dossier gem.bestuur B'cum 1927-1979, inv.nr. 1179, brief van 30 juni 1975 van B&W van Blaricum aan Oorlogsgravenstichting, SAGV 099.1.
- 37 E-mail 5-10-2017, Irene van Middelaar, adm. medewerkster Buitendienst BEL-gemeenten.
- 38 Gesproken op 19-7-2017 met Henk de Boer, onderhoudsman begraafplaats De Woensberg te Blaricum.
- 39 NIOD, coll. 249, inv.nr. 1191A, stukken 1,3,5 verzet 't Gooi.
- 40 Idem, verzamelstuk 2.
- 41 NA, Ordedienst en Binnenlandse Strijdkrachten, 2.13.137, inv.nr. 4735.
- 42 Dossier gem.bestuur B'cum 1927-1979, proces-verbaal d.d. 16 februari 1946 van de opperwachtmeester A.G. Buunen, plaatsingsnr. 1628, inkomende en uitgaande stukken van de burgemeester betreffende de uitoefening van zijn justitiële taken. SAGV.099.1.
- 43 NA, collectie BRIOP, archiefinv. 2.13.208, inv.nr. 2508.

Nieuwe aanwinsten

Het blijft elke keer weer een verrassing wat er aan bijzondere zaken bij ons binnenkomt. Afgezien van boeken, bladen, foto's en documenten was de schenking van Dirkjan van Eck uit het hoge noorden wel heel bijzonder.

Van Eck is de zoon van de in de jaren vijftig en zestig bekende fotograaf en kunstschilder Willem van Eck. De familie van Eck woonde aan de Mosselweg nr. 3 het huis waar destijds de schilder Herman Kruidier woonde. Willem van Eck was in die tijd de pasfotograaf van ons dorp. Zoon Dirkjan schonk ons in 1996 het hele pasfotoarchief van zijn vader. Inmiddels staat dat volledig op onze beeldbank.



496

Nu bracht hij drie mooie schilderijen. Twee van de schilder B. Frieling voorstellende een interieur en de deel van een boerderij en een schilderij van de Blaricumse molen uit 1915 geschilderd door A.A. Br..... (de rest is voor ons onleesbaar). Wie helpt ons de naam te ontcijferen?

485 en 486 – Dhr. R. Machielse

Foto van A. Roland Holst en Henriëtte Roland Holst, een doos zekeringen J. Visser, lijst deelnemers schoolreisje Openbare Lagere School.



486



488

487 en 488 – Dhr. J. Prinssen

Diverse documenten Erfgooiers, voorbeeld identificatiemodellen koeien van L. Borsen, luciferhouder, plaat Vituskerk,



487

huurcontracten G.G. Borsen,
sigarettendoosje G.G. Borsen,
kerkboek Alida Borsen,
diverse kerkboeken,
schaalmodellen boerenkarren,
ketting van zilveren dubbeltjes
Wilhelmina.



488

489 – Mevr. T. Ligthart

3 Sigarenkistjes Fecken de Jong,
boekje Bouwvenen 25 jaar.



489

490 – Mevr. S. van Dijk

7 Gemeentegidsen.



490

491 – Erven Mevr. Terwindt

Tinnen opscheplepel.

492 – Mevr. A. de Leeuw

Adresboekje 1964.



491

493 – Mevr. G. Salm-ter Weijden

10 Nrs. Ach Lieve Tijd.

494 – Fam. Post-Limburg

Diverse boeken, album met
krantenknipsels, RABO kalender,
boek Ach Lieve Tijd.



492

495 – Dhr. L. van Ogtrop

Diverse krantenknipsels en foto's
intocht burgemeester P.A.L. van Ogtrop.



493

496 – Dhr. D van Eck

2 Schilderijen B. Frielink,
schilderij Blaricumse Molen 1915.

90 jaar kapsalon Töpfel - Gert Töpfel 80 jaar



Herkent u het pand op de foto hierboven? Het ligt, ik spreek nu van een kleine eeuw geleden, begin jaren twintig, tegenover garage/rijwielhandel Keijer, waar later drogisterij Lammens zou komen. Aan de Dorp(s)straat.

Martinus Franciscus Nicolaas Zeegers en zijn vrouw Gerritje Wiegers hebben er dan een bloemisterij waar ze ‘tegen billijken prijs’ snijbloemen verkopen en ‘modern bindwerk’ maken. Tot Zeegers in januari 1925 ‘zijn benoeming tot gemeentewerkman in vasten dienst aanneemt’, de onzekerheid van een kleine zelfstandige verruilend voor de zekerheid van een ambtenarenbestaan. Niet zo gek natuurlijk, met de vier monden die ze dan al te voeden hebben. Martinus zal het uiteindelijk tot ondercommandant van de Blaricumse brandweer schoppen.

Het gezin verlaat de Dorpsstraat om iets verderop te gaan wonen, op Burgemeester Heerschopweg nummer 6. Daar worden nóg vier kinderen geboren onder wie de later koninklijk onderscheiden zoon Henny (1926), ook werkzaam bij de gemeente maar vooral fameuze, prachtige bas en solist in St. Caecilia, het koor van de Vituskerk.

Na het vertrek van Zeegers opent per 1 februari 1925 op huizing 112, in die periode omgenummerd tot Dorpsstraat 12, Leen Walsteijn ‘een moderne, naar de

eischen des tijds ingerichte coiffeurszaak'. Volgens een bericht in 'De Bel' zou het om een verhuizing binnen Blaricum gaan maar van een eerder bedrijf van Walsteijn hier heb ik geen begin van een spoor kunnen vinden.

Een coiffeurszaak dus die hij, zoals gebruikelijk in die tijd, combineert met andere activiteiten zoals de verkoop van tabak en sigaren en een agentschap (?) van de Utrechtse Emissiebank waarvoor hij o.m. certificaten van aandelen verkoopt.

In zijn eerste jaar aan de Dorp(s)straat adverteert Walsteijn een paar keer in de Gooi- en Eemlander, op zoek naar een 'nette Leerling'. Meldt zich dan misschien de op

29 maart 1902 in Schellohne (Duitsland) geboren, in Utrecht woonachtige Caspar Friedrich (Fritz) Töpfel aan? Als dat zo is, als de jonge Fritz Töpfel inderdaad als leerling bij Walsteijn begint -zelfs zoon Gert kan daarover geen uitsluitsel geven- dan moet hij wel een heel snelle leerling zijn geweest want nog in datzelfde (openings-)jaar 1925 neemt hij de zaak van Leen Walsteijn¹ over en vestigt zich officieel in Blaricum.

Blijkbaar loopt het niet meteen storm bij kapper Töpfel want al gauw worden de tarieven verlaagd zodat 'Meisjes Polka Modelknippen' op maar 25 cts. komt. Ne-

Gevraagd een
nette Leerling,
bij L. Walsteijn, Kapper. Dorp-
straat, Blaricum.

Gooi- en Eemlander 11-7-1925

veninkomsten komen, behalve uit de verkoop van rookwaar en parfumerieën, uit de handel in ansichtkaarten, schrijfpapier, briefkaarten e.d. Zo toont Töpfel zich een waardige voorloper van de boekhandel die tegenwoordig Dorpsstraat 12 bewinkelt.

Hiermede bericht ik het geachte publiek van **Blaricum en omstreken**, dat
de Kapperszaak van L. WALSTEIJN
Dorpstraat 112, Blaricum, is overgegaan aan
C. TÖPFEL
De zaak zal op denzeliden voet worden voortgezet.
Doorlopend geopend van 's morgens 8 uur tot 's avonds 9 uur
Hoogachtend, UEd. dw. dn.: **C. TÖPFEL**

Gooi- en Eemlander 25-11-1925

De tariefsverlagingen sorteren effect: in 1927 heeft Töpfel genoeg klandizie om werk te kunnen bieden aan '1^e klas personeel'. Bijvoorbeeld aan Dirk van den Broek, eerder bediende bij collega Van Doornik van de Torenlaan. Maar Van den Broek, oud voorzitter van fanfarekorps 'Eensgezindheid', is al vrij gauw weer bij Töpfel weg. Hij gaat de concurrentie met zijn beide ex-werkgevers aan en begint in november 1927, op Dorpsstraat 1 (hoek Meentweg), tussen Van Doornik en Töpfel in, voor zichzelf: hij opent zijn eigen coiffeurszaak/sigarenwinkel/parfu-

¹ In november 1927 trouwt Fritz' zuster Wilhelmina Clementine Johanna in Utrecht met Leendert Walsteijn. De bruidegom is kapper van beroep.

merie. Een succes is het kennelijk niet: na twee jaar al sluit hij de zaak en vertrekt met z'n vrouw naar Zeist. In het pand komt dan 'Bloemenmagazijn 't Centrum' van W. v. d. Lely (passende naam!) dat ook geen lang leven beschoren is. Waarna eerst kruidenier Vonk en, vanaf 1940, Bertus Zwart op dit adres zit.

90 jaar firma Töpfel

Kort nadat Van den Broek zijn zaak aan de Dorpsstraat 1 opent, maakt Fritz Töpfel iets verderop in de straat plaats voor Van den Bergh (verder toelichting overbodig), die er jaren en jaren zal zitten. Hij brengt zijn negotie eind 1927/begin 1928 over naar Meentweg 4 waar hij, naast de herensalon en de winkel, een aparte damessalon inricht waarmee hij trots adverteert. Bij het schrijven van dit artikelje zit de firma Töpfel dus 90 jaar onafgebroken aan de Meentweg en dat is zeker een felicitatie waard!



De Bel 17-1-1928

Op woensdag 10 juli 1929 zijn de kapperszaak en de winkel aan de Meentweg gesloten. Een hele dag maar liefst. Het is dan ook niet zomaar een dag: er wordt getrouwd. Met als getuigen de broer van de bruid, Lambertus, timmerman van z'n vak, en Lambert Rebel, pikeur en vriend, geeft Fritz zijn jawoord aan de 27-jarige geboren Blaricumse Jannetje Neeltje Krijnen. En zij aan hem. Jannie zal het winkelgedeelte gaan bestieren.

Gert Töpfel 80 jaar in 2018

Uit het huwelijk tussen Fritz en Jannie -als ik ze gemakshalve zo noemen mag- wordt op 11 maart 1938 Gerardus Meeuwis Joseph Töpfel geboren, sinds jaar en dag in heel Blaricum bekend als Gert. Die op 11 maart van dit jaar dus zijn 80^{ste} verjaardag viert waarmee hij de leeftijd der zeer sterken bereikt. Opnieuw is een hartelijke felicitatie op z'n plaats!

Enkele jaren na Gert komt zijn zusje Agnes Aleida Gerarda ter wereld, die later, in 1964, benoemd zal worden als kleuterjuf/leidster aan 'Klein Beginnen', de openbare kleuterschool aan het Bierwegpaadje waarvan ik, moet ik bekennen, niet wist dat die zo heette. Net als haar broer woont mevrouw A. Fokker-Töpfel nog altijd in Blaricum.

In juli 1929 heeft Fritz Töpfel dus een dagje vrij genomen voor zijn huwelijk

maar daarna gaan de zaken gewoon weer door. Met regelmaat probeert hij in die jaren een 1^e of 2^e kappersbediende te vinden waarbij vooral ‘goed kunnende scheren’ een vereiste is. Dat steeds zoeken naar personeel lijkt er op te wijzen dat de loop wel in de zaak zit.

Hoewel hij al tientallen jaren in Nederland woont en werkt heeft Fritz als in 1940 de oorlog uitbreekt nog altijd niet de Nederlandse nationaliteit; hij krijgt een oproep vanuit Duitsland en moet zijn gezin in Blaricum achterlaten. In 1947 pas, keert hij vanuit België, waar hij als krijgsgevangene in de mijnen is beland, terug bij Jannie en de kinderen. In die jaren moet Jannie de zaak dus, met behulp van de nodige ‘noodhulpen’ hebben gerund. Dat ging haar kennelijk goed af want verder komt ‘Töpfel’ de oorlog goed door, al moet de salon in 1942 wegens kolengebrek een tijdje op dinsdag en vrijdag gesloten blijven. Klein leed natuurlijk maar vooral een tijdsbeeld.

We maken een sprongetje naar de tweede helft van de jaren vijftig toen ikzelf voor het eerst bij Töpfel in de stoel moet hebben gezeten al weet ik daar niets meer van. Daarna ben ik er nog vaak geweest totdat eind jaren zestig lang haar in de mode kwam. Vrouwen heb ik er in die jaren trouwens nooit gezien; de dameskapsalon was toen vermoedelijk al niet meer in bedrijf. Mogelijk al niet meer sinds 1929: dan verschijnen er advertenties waarin nog alleen van een ‘Heerensalon’ sprake is. Hoe dan ook, in mijn herinnering werden er uitsluitend heren en kinderen geknipt en geschoren.



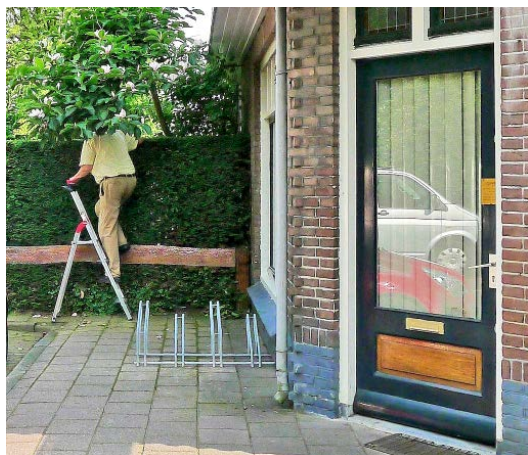
Een jonge Gert Töpfel

In twee stoelen, in precies dezelfde opstelling zoals die nu nog steeds is. Zouden de flessen Berkenwater en Pétrole Hahn er ook nog altijd staan? De ene stoel is van vader Fritz terwijl piepjonge zoon en leerling-kapper Gertje de klanten in de andere stoel onderhanden neemt. Zijn ‘diploma van vakbekwaamheid voor het herenkappersvak’ behaalt hij in september 1960; een paar jaar daarna, in 1964, wordt Töpfel omgezet in een v.o.f.: C.F. Töpfel en Zn. met



Diploma van Vakbekwaamheid

Foto: oog op Blaricum



Frans Ruijter over Gert Töpfel: 'Het knippen zit gewoon in je bloed of het nu hagen zijn of grijze koppen'

Foto: Oog op Blaricum (waarvoor dank!)

feestje voor 50 jaar kapperschap uit 2010. Er staat een reactie van Frans Ruijter onder waarin ik lees dat Gert eigenlijk tuinman had willen worden. Frans: “het knippen zit gewoon in je bloed of het nu hagen zijn of grijze koppen”. En inderdaad, het knippen zit zózeer in Gerts bloed, in zijn genen, dat hij op z’n 79^{ste} niet achter de geraniums zit te koekeloeren maar in het pand waar hij tachtig jaar geleden geboren werd nog altijd die Blaricumse koppen knipt. Van klanten sinds jaar en dag. En al begint dat wat zwaar te vallen: ook de coniferen snoeit hij nog zelf, als parttime tuinman.

Voor Töpfel is er geen opvolger. Mocht Gert ooit besluiten dat hij uitgeknipt is, dan eindigt daarmee helaas een mooi, dierbaar stukje geschiedenis: dat van de Blaricumse dorpskappers. Maar zover is het gelukkig nog niet.

Ron van den Berg

vader en zoon als vennoten. Gert is dan definitief in de voetsporen van zijn vader getreden. Na diens overlijden in 1978, op 76-jarige leeftijd, zet Gert de zaak voort terwijl moeder Jannie de winkel blijft doen. In 1990 overlijdt ook zij, 88 jaar oud. Dan sluit de winkel voorgoed. Fritz en Jannie Töpfel liggen begraven op het R.K. Kerkhof naast de Vituskerk hier in Blaricum.

Op de site van ‘Oog op Blaricum’ zijn nog altijd de vrolijke foto’s uit 2010 te zien van het



Gert Töpfel anno 2018 nog steeds in actie

Echtpaar Schreiner-Blomsma

Misschien loopt u, net als ik, weleens rond op een van de plaatselijke begraafplaatsen. Zomaar, omdat u van de serene sfeer daar houdt. Of om een geliefde overledene te bezoeken, in alle rust en stilte even een praatje met hem of haar te maken, een graf te verzorgen of alleen een bloemetje te leggen. Als je wat ouder bent zie je, lopend over zo'n begraafplaats, net iets teveel bekende namen. Leef tijdsgenoten vaak. Elke keer méér. Soms ook valt je oog op de grafsteen van een onbekende die je op een of andere manier intrigeert. Dat is wat mij gebeurde, lopend over De Woensberg.

De steen die mijn aandacht trok vermeldde alleen twee voornamen, Mies en Gerth, zo te lezen beiden overleden op 16 mei 1940, nog geen week na de Duitse inval in Nederland en een dag na de capitulatie. Op de steen verder nog een verwijzing naar een bijbeltekst: Exodus III, 2-5 die ik, katholiek grootgebracht dus allesbehalve bijbelvast, op Google moest opzoeken. Aan een interpretatie zal ik mij niet wagen. Wél kan ik wat meer vertellen over de achtergrond



Grafsteen 'Mies en Gerth' op begraafplaats De Woensberg

van die Mies en die Gerth, samen op die begraafplaats in Blaricum, zelfs door de dood niet gescheiden. Maar zo romantisch als dat mag klinken, zo romantisch was het allemaal niet. Verre van dat.

Gerth Schreiner

Wilhelm Ferdinand Otto Schreiner werd op 16 september 1892 geboren in Laubach, Duitsland. Na het gymnasium studeerde hij theologie, literatuur en kunstgeschiedenis, volgde nog een jaartje een praktische opleiding aan de toneelschool van het 'Düsseldorfer Schauspielhaus' en ging toen, aan het begin van de Eerste Wereldoorlog, voor viereneenhalf jaar als frontsoldaat het leger in. Vanaf 1918

werkte hij als journalist, letterkundige en docent aan de Volkshogeschool in Düsseldorf.

Aan het begin van de oorlog, in 1915, trad hij in het huwelijk met Elisabeth Holsträter met wie hij in 1920 een zoon kreeg, Gerri. Na zijn scheiding trouwde hij in 1926 opnieuw, en wel met de twee jaar jongere Paula Griesse met wie hij toen al twee kinderen had: Klaus Maria (1921) en Brigit Sibyl (Gita; 1925). Paula was, evenals Gerth, zoals zijn roepnaam luidde, journalist bij de Volkszeitung in Düsseldorf, een sociaaldemocratisch dagblad. Hij schreef over kunst en toneel terwijl zij rechtbankverslaggeefster was. 'Die rote Sascha', werd ze genoemd, vanwege haar politieke kleur. Beiden hadden op zijn minst sympathie voor de (socialistische) SPD; Gerth was zelfs secretaris van de afdeling Keulen voor die partij.

Toen in 1933 Hitler aan de macht kwam en zeker na de Rijksdagbrand van februari dat jaar, werden tegenstanders van het nieuwe regime massaal en willekeurig gearresteerd, geïntimideerd en afgeranseld. Zo ook Schreiner die al in maart 1933 werd aangehouden en enkele maanden lang in 'Schutzhaft' werd gehouden. Na zijn vrijlating (mei 1933) dook hij onder, uit angst opnieuw te worden vastgezet en mishandeld. Paula intussen probeerde geld bij elkaar te krijgen om naar Nederland te vluchten want ook toen al lieten mensensmokkelaars zich duur betalen.

In het VPRO-programma Het Spoor Terug van 2 april 1995 (nog steeds op internet te bekijken) vertelt zoon Klaus, in 2004 overleden, oud-journalist bij het Vrije Volk en oud-redacteur/ buitenlandcommentator bij NRC Handelsblad, hoe het gezin lopend en een door dochtertje Gita spontaan ingezet Duits wandellied zingend via de hei bij Venlo de grens over kwam. Voor de kleine Gita leek het waarschijnlijk gewoon een dagje-uit-met-het-gezin en een liedje hoorde daar natuurlijk bij. Voor de douanier die ze tegenkwamen zagen ze er door hun vrolijke gezang blijkbaar ook niet uit als de vluchtelingen die ze waren: 'dagjesmensen', zal hij hebben gedacht en hij liet ze gaan.

Op 12 juni 1933 meldden de politieke vluchtelingen zich in Amsterdam waar ze onderdak vonden aan de Hoofdweg. In zijn nieuwe vaderland (of hij Nederland als zodanig beschouwde weet ik natuurlijk niet) past Schreiner zich al snel aan, leert de taal en verdiept zich in de Nederlandse literatuur en cultuur. Vanaf 1936 verschijnen met grote regelmaat doorwrochte artikelen van zijn hand in onder meer het sociaaldemocratische dagblad Het Volk, in De Stem en in het katholieke culturele tijdschrift De Gemeenschap, artikelen over letterkunde, schilderkunst

en toneel ('Driehonderd jaar Hollandsch tooneel', door een pas in ons land wonende vluchteling!). Binnen de kortste keren veroverft Schreiner zich een plaats in het vooroorlogse literair/culturele wereldje.

Naast de losse artikelen in uiteenlopende bladen verschijnt van Schreiner in 1937 een door de dichter/essayist Anton van Duinkerken ingeleid boekje 'Wij leven in Holland...' waarin hij zogezegd als nieuwkomer het Nederlandse karakter en Nederlandse gewoonten -de open gordijnen, ook 's avonds bijvoorbeeld- beschouwt. In 1939 komt 'Bezielde bouwen' uit, zijn tweede in het Nederlands geschreven boek. Onderwerp is de moderne architectuur in de jaren dertig. Tussendoor nog geeft een Nederlandse uitgeverij zijn Duitstalige boek over de literatuur in



Portret van Gerth Schreiner door Mies Blomsma uit 1939

de Weimar republiek uit: 'Die Republik der vierzehn Jahre'. In het in mei 1938 geschreven voorwoord schrijft Schreiner over zijn vrienden in het verre vaderland, die daar vermoord zijn of achter prikkeldraad zitten. Het portret van Schreiner in dit boek is van dezelfde tekenares die ook 'Wij leven in Holland' illustreerde: Mies Blomsma.

Mies Blomsma

Als oudste van de twee dochters van Eetje Edzes en technicus Otto Blomsma wordt Maria Lucretia (Mies) Blomsma op 27 mei 1905 in Groningen geboren. Op enig moment trekt het gezin naar het westen, naar Haarlem. In juli 1933, een maand nadat het gezin Schreiner daar aankwam, schrijft Mies zich, alleen, in in Amsterdam, op het adres Van Breestraat 190. Ze zal daar, in een van die ruim bemeten panden in de Concertgebouwboulevard, een kamer hebben gehuurd. Over de tijd daarvoor heb ik helaas nauwelijks iets kunnen vinden. Gezien de kwaliteit van haar werk zal ze in ieder geval, in Haarlem of in Amsterdam, een tekenschool of -academie hebben gevolgd dan wel een opleiding tot illustrator.

Op haar gezinskaart in het Amsterdamse Bevolkingsregister staat in eerste instantie 'Redactrice'. Dat is doorgehaald en vervangen door 'teekenaar'. Toch, redactrice is ze wel degelijk geweest. Bij Het Volk waar ze verantwoordelijk was voor de jeugdpagina's. Maar de bekendheid die ze in de jaren dertig verwerft dankt zij

vooral aan haar werk als tekenares en illustratrice. Behalve voor haar wekelijkse kinderpagina in Het Volk maakt ze tekeningen voor onder meer De Gemeenschap en illustreert ze Gerth Schreiners ‘Wij leven in Holland...’ en zijn ‘Die Republik der vierzehn Jahre’. Het bekendst is haar portret van de in 1939 overleden wereldberoemde Joods-Oostenrijkse schrijver Josef Roth (1894-1939) die zij samen met Schreiner najaar 1938 in Parijs bezoekt. Blijkens het handgeschreven onderschrift van Roth herkent hij zich er zeer in. In 2014 werd het nog eens geplaatst in The New York Review of Books bij een artikel over hem.

Gerth en Mies

Vrijwel vanaf hun bijna gelijktijdige aankomst in Amsterdam verkeerden ze in dezelfde kringen en ze zullen elkaar dan ook al gauw, bij Het Volk, bij De Gemeenschap of in een journalistenkroeg, zijn tegengekomen: de single Mies Blomsma en de getrouwde veertiger Gerth Schreiner. En klaarblijkelijk was de band tussen Gerth en zijn echtgenote Paula niet onverbrekkelijk ondanks -of misschien ook wel: juist door- hun gedeelde, ingrijpende ervaringen sinds begin 1933 en hun twee jonge kinderen. Mogelijk -hij zat in die leeftijdscategorie- was het Gerths midlife crisis als zoiets toen tenminste al bestond; hoe het ook zij, er bloeide een romance op tussen Schreiner en Blomsma. In januari 1938 gingen ze samenwonen op Vondelstraat 178. In juli van dat jaar werd de scheiding tussen Gerth en Paula uitgesproken; hun kinderen bleven bij haar. Paula Griese keerde in 1953 terug naar Duitsland.

Drie maanden na de scheiding, in oktober 1938, gaven Gerth en Mies elkaar het ja-woord: trouw tot in de dood. Samen werkten ze aan de twee hierboven genoemde boeken, gingen voor het werk naar Parijs en zwierven door Nederland ter voorbereiding van een samen met de acteur, publicist en cabaretier Cruys Voorbergh (pseudoniem van Coen van Vrijberghe de Coningh Sr.) te publiceren werk over onder andere Nederlandse klederdracht. In maart 1940 wordt de verschijning van ‘het boek, dat in de eendrachtige samenwerking van onze drie schrijvers ontstond en dat LEVEND VERLEDEN heet, (en) een haast onuitputtelijke bron is voor de ontdekking van ons eigen land’ door de Arbeiderspers in de kranten aangekondigd. Uiteindelijk verschijnt het pas in het najaar onder een andere titel: ‘Erfenis van eeuwen’. Verder is niet alleen Gerth Schreiners naam van de cover verdwenen maar hij wordt überhaupt niet meer genoemd. In mei waren de Duitsers binnengevallen en Gerth was joods...

Blaricum

Vanuit Haarlem waren Otto en Eetje Blomsma, Mies' ouders, in 1939 naar de Lingskamp in Laren verhuisd. In een herdenkingsartikel voor Josef Roth in het letterkundig tijdschrift *De Stem* geeft Gerth Schreiner in datzelfde jaar een beschrijving van een idyllische zomermiddag in de tuin van een landhuis in het Gooi. Z'n schoonouders bewonen weliswaar niet echt een landhuis maar het zou mij toch niet verbazen als de scène zich in hun tuin afspeelt. Er bestaat tenslotte zoiets als 'dichterlijke vrijheid'. Wie weet besloten Gerth en Mies die middag om zich in de buurt van hun ouder wordende (schoon-)ouders te vestigen, wie weet speelde bij Mies de gedachte aan een kind. Moeder Blomsma plaatst alvast een advertentie voor een dagmeisje dat half april in Blaricum moet beginnen. En op 15 april 1940 melden Gerth en Mies zich bij de burgerlijke stand als nieuwe inwoners van Blaricum. Ze gaan wonen op de Slingerweg, de tegenwoordige William Singerweg. Of Mies Blomsma



De BEL 22-3-1940

al veel eerder in Blaricum woonde zoals Lucas Ligtenberg schrijft in zijn meer dan lezenswaardige boek waarin aan het echtpaar Schreiner een hoofdstuk is gewijd, ik betwijfel het. Ze zou dan niet pas per 15-4-1940 in het 'Register van ingekomen personen' van de gemeente Blaricum zijn opgenomen.

Drie weken na de verhuizing naar Slingerweg 7, op 10 mei 1940, melden de Schreiners zich opnieuw op het gemeentehuis, bij burgemeester Klaarenbeek. Waarom ze dat deden zal wel altijd onopgehelderd blijven. Wilden ze gewoon weten waar ze aan toe waren in verband met de al direct op die eerste oorlogsdag uitgevaardigde maatregel waarbij Duitse burgers in ons land huisarrest kregen opgelegd? Hadden ze de maatregel verkeerd begrepen? Schreiner was weliswaar niet tot Nederlander genaturaliseerd maar zijn Duitse nationaliteit was hij, volgens een mededeling van de 'Deutscher Reichsanzeiger' van 4-10-1938, al lang verloren. Het stempel VR (vreemdeling / onbekende nationaliteit) staat dan ook steeds bij zijn naam in het Amsterdamse Bevolkingsregister. En Mies was geboren Nederlandse, haar huwelijk had daaraan niets veranderd.

Huisarrest voor mensen met de Duitse nationaliteit dus. 'Degene die aan deze bepaling (dat huisarrest; rvdv) niet voldoet moet onmiddellijk in bewaring worden genomen'. En dat is precies wat er gebeurde: Gert Schreiner en zijn vrouw werden beiden aangehouden en naar een gevangenis in Hoorn overgebracht. Het moet bij Schreiner sterke, angstige herinneringen hebben opgeroepen aan zijn 'Schutz-

haft', begin 1933, de aanleiding voor zijn vlucht naar Nederland. Een vlucht die, zo zou je kunnen zeggen, alsnog was mislukt of in ieder geval tevergeefs bleek te zijn geweest. Anton van Duinkerken, vrijwel vanaf de aankomst van Gerth in Nederland met hem bevriend, wist via de gevangenisalmoezenier voor elkaar te krijgen dat de Schreiners na enkele dagen weer naar huis mochten. Dat was op 15 mei.

*'Op zaterdag 18 mei 1940 fietste Klaus Schreiner met een vriendje van Amsterdam naar Blaricum om zijn vader, Gerth Schreiner, te bezoeken. Niet alleen wilde hij weten hoe die de oorlogsdagen had beleefd, maar door de ongewone situatie was de wekelijkse alimentatie (...) van 20 gulden niet bij zijn moeder binnengekomen. In Blaricum moest hij even zoeken naar het juiste adres. 'Ik weet nog: toen we daar zochten, zag ik in de verte een begrafenis voorbij gaan maar daar heb ik verder geen aandacht aan geschonken.' Toen Klaus Schreiner het huis vond en aanbeldde werd er niet open gedaan. Hij ging dus naar de burens om te vragen of ze iets wisten. De vrouw deed open en toen hij vroeg waar zijn vader was, keek de vrouw hem aan met een blik waardoor Klaus direct wist dat er iets gebeurd was. 'O, weet u dat niet. Die worden daar vanochtend begraven. Als u vlug bent kunt u er nog bij zijn'. Schreiner: op die manier heb ik de begrafenis toch nog meegemaakt.'*¹

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat Gerth en Mies vanuit Hoorn niet naar hun huis in Blaricum zijn gegaan maar besloten om hun (schoon-)ouders van hun vrijlating op de hoogte te brengen. En -wat waarschijnlijk alleen zij zelf wisten-om afscheid te nemen. Want naar Blaricum gingen ze niet meer. Ze bleven op Lingenskamp 11 waar ze met een overdosis slaapmiddelen een einde aan hun leven maakten: op donderdag 16 mei 1940 werden ze samen dood op bed aangetroffen. Een gezamenlijk, gelijktijdig einde werd hen door de dienstdoende ambtenaar helaas niet gegund: in de akte van overlijden van Mies staat dat zij om 8.30u op vierendertigjarige leeftijd overleed. Gerth, achtenveertig jaar oud, zou precies een half uur later, om 9.00u, zijn gestorven. In zijn overlijdensakte wordt hij daarom dan ook als haar weduwnaar aangeduid. 'Heden ontsliepen kalm onze lieve kinderen Mies en Gerth', luidde de tekst van de rouwadvertentie. Gerth Schreiner en Mies Schreiner-Blomsma behoorden tot de vele honderden mannen, vrouwen, echtparen, joden, vluchtelingen enz. die in de meidagen van 1940 zelfmoord pleegden. Slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, slachtoffers van hun angst. Al blijft het naar hun precieze motieven natuurlijk gissen. 'Het

1 Uit: Lucas Ligtenberg Mij krijgen ze niet levend.

feit dat Schreiner een emigrant was alleen al bestempelde hem in de ogen van de bezetter als een vijand van het regime en maakte van hem een vogelvrij man.’ Opnieuw moest hij een wereldoorlog meemaken en voor de tweede keer in zeven jaar ‘zag hij zijn eigen bestaan tot een ruïne vervallen (...)’. Hij was geestelijk uitgeput van het toch ‘vernederend emigrantenbestaan’. ‘Schreiner kon het allemaal niet nóg eens aan, en hij moet doordrongen zijn geweest van het besef dat hij vrij zeker toch zou sterven als hij opnieuw in de handen van de nazi’s zou vallen.’ Niet te ver gezocht, deze verklaring van Jeroen Brouwers in ‘De laatste deur’ zijn standaardwerk over zelfmoord in de Nederlandstalige letteren.

**Hedenmorgen, 12 mei 1945, vond op de Algemee-
ne Begraafplaats te Blari-
cum een korte plechtig-
heid plaats, waarbij de
Voorzitter van het Comité,
Ir. H. L. Copijn, in een
treffende rede de volgen-
de personen herdacht: A.
J. Rövekamp, het echt-
paar Catz, het echtpaar
Ferro en het echtpaar
Schreiner.**

De Bel, mei 1945

Direct na de bevrijding besloot een aantal ingeze-
tenen van Blaricum tot vorming van een comité dat
geld bijeen moest brengen ‘voor een bloemenhulde
op de graven van inwoners van Blaricum, die in
de afgelopen vijf jaar direct of indirect ten slacht-
offer zijn gevallen aan oorlogshandelingen of aan
de gevolgen van de terreur tijden de bezetting’. Op
12 mei 1945 vond die bloemenhulde plaats. Onder
andere bij het graf van Gerth en Mies. Bij dezen
herdenk ik hen nog eens.

Ron van den Berg, september 2017

Gebruikte bronnen: Jeroen Brouwers. De laatste deur. Over zelfmoord in de Nederlandstalige letteren. Atlas, 2017. • Lucas Ligtenberg. Mij krijgen ze niet levend: de zelfmoorden van mei 1940. Balans, 2017. • André Hanou Gerth Schreiner. In: Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman. Jaargang 3, 1980, nummer 33. • Digitale Krantenarchief - Blaricum, Eemnes & Laren • Stadsarchief Amsterdam • Streekarchief Gooi en Vechtstreek, Hilversum (archieven Blaricum en Laren). • Diverse kranten, tijdschriften en websites.

‘Stolperstein’ Gerth Schreiner

Voor Gerth Schreiner is in Düsseldorf, voor Aachener Straße 114 waar hij met Paula Griese en hun twee kinderen woonde voordat ze in 1933 naar Nederland vluchtten, een klein gedenkteken te vinden in de vorm van een ‘Stolperstein’, een kleine steen met een messing plaatje van 10 bij 10 cm, geplaatst bij huizen van mensen die door de nazi’s verdreven, gedeporteerd, vermoord of tot zelfmoord gedreven zijn.



Wandelen met een gids door het mooie dorp Blaricum

Op zaterdag 7 april 2018 organiseert de Historische Kring Blaricum haar voorjaarswandeling. Vertrek vanaf 'Achter de Deel' het onderkomen van de Historische Kring aan de Brinklaan 4a in Blaricum.

Dat Blaricum mooi is, daar is geen discussie over, maar om er echt van te genieten met alle verhalen en bezienswaardigheden die er zijn mag je zo'n rondwandeling niet missen. Gelukkig is er nog veel authentiek gebleven in het dorp en daar springt men behoedzaam mee om. Ook is er nog veel



Gids Frans Ruijter weet 'alles' van en over Blaricum

terug te vinden van de Erfgooiers-geschiedenis. De gids Frans Ruijter vertelt u er alles over. De Historische Kring Blaricum organiseert twee wandelingen in het jaar, maar wilt u eens met uw familie, kennissen of burens tussentijds een wandeling door dit kleinste dorp van het Gooi maken, neem dan contact op met onze secretaris.

Welk gedeelte van het dorp aan bod komt? Hangt ook af van de deelnemers. Met elkaar wordt bepaald waar we heen gaan wandelen.

Op zaterdag 7 april a.s. bent u vanaf 14.00 uur welkom op de Brinklaan 4A.

Kosten: leden van de Historische Kring gratis. Niet leden betalen € 3,-.

Na een korte uitleg binnen, onder het genot van een gratis kopje koffie of thee wordt er om 14.15 uur gestart met de wandeling. Omstreeks 16.00 uur zijn we dan weer terug. U bent verzekerd van deelname als u zich aanmeldt via secretaris@hkblaricum.nl of telefonisch 06 53 16 80 06.

Gerardus Lanphen, verzetsslachtoffer

Geboren: 31 juli 1917, Blaricum - Overleden: 27 maart 1945, Leiden

Hans Veen

Zolang ik mij kan herinneren vertelden mijn moeder en mijn oma vanaf mijn vroegste jeugd altijd over hun broer/zoon Gerardus. Over zijn (te) korte leven en over zijn (gewelddadige) dood. Bij het stijgen van mijn jaren veranderde het verhaal van mijn moeder over de wijze waarop mijn oom Gerardus was omgekomen. Dit leidde bij mij tot onduidelijkheid en resulteerde in vele vragen.



Gerardus Lanphen

Op enig moment wilde ik er eigenlijk wel wat meer over weten, vanuit een wat meer objectieve bron, en kwam uit bij de Oorlogs Graven Stichting (OGS). Na enig telefonisch contact werd het archief van OGS geraadpleegd en werden mij alle relevante documenten toegestuurd. Daaruit bleek dat er twee data van overlijden bestonden t.w. 20 en 27 maart 1945. In een overlijdensakte was als datum overlijden vermeld 20 maart 1945, terwijl op een ander, de grafsteen en het bidprentje 27 maart 1945 was vermeld. Op via e-mail gestelde vragen inzake de twee verschillende overlijdensdata, kreeg ik het antwoord dat de OGS archief voert op basis van officiële documentatie, in dit geval de overlijdensdatum vermeld in de akte van overlijden.

Na het overlijden van mijn moeder in 2013, de laatst levende van het gezin Lanphen, ben ik begonnen aan een onderzoek naar de juiste datum en de wijze van overlijden van mijn oom Gerardus, met hulp van mijn vriend Egbert Brink, een gepensioneerde inspecteur van politie en rechercheur.

Uiteindelijk kwamen wij in Leiden terecht bij het archief van Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO). Egbert had 11 archiefstukken opgevraagd om in Leiden ter plaatse te onderzoeken. De directeurarchivaris mevr. drs. A.H. Netiv en de archivist dhr. André van Noort vonden dat wel erg veel, daar wij er wel drie dagen over zouden doen om dit alles door te lezen. Dhr. van Noort is toen voor ons gaan bladeren en zoeken en vond de akte van overlijden uitgegeven door de gemeente Leiden (nr. 673) en ook twee archiefstukken die, volgens hem, voor ons zeer interessante informatie zouden bevatten. En dat bleek maar al te waar.

Uit de overlevering

Op 31 juli 1917 werd Gerardus Lanphen geboren op de Angerechtsweg te Blaricum, als oudste zoon van Jacobus (Jaap) Lanphen en Lamberta Barbara Terweijden (Lammertje). Zijn vader was van beroep tuinman. Zijn moeder hielp op verzoek van de koster van de St. Vituskerk te Blaricum niet alleen de overleden katholieke vrouwen wassen en opbaren, maar zij hielp ook bij geboorte van baby's. Vanwege haar zwarte haren stond zij in Blaricum bekend als 'Zwarte Lammertje'.

Gerardus (roepnaam Gradus), verhuisde met zijn ouders naar de Binnenweg 2, nadat zijn broer Herman en zus Gerarda (Grad) waren geboren. Later werd er nog een zus geboren, Marie (Rie). Hij groeide op in een Rooms Katholiek gezin, ging naar de RK. Jongensschool en daarna naar de Land- en Tuinbouwschool. Daarna hielp hij zijn vader bij het onderhoud aan de tuinen in en buiten Blaricum.

Toen Gradus ongeveer 20 jaar oud was begon hij een bloemenzaak vanuit de schuur/garage van het ouderlijk huis.

Medio 1938 kocht hij zijn Ford bestelwagen met een V8 benzinemotor, kenteken GZ20915. Niet splinternieuw, maar evengoed was hij er 'apetrots' op. De laadbak was voorzien van vier rolluiken, aan beide zijkanten twee. Binnenin bevonden zich rekken met een houten bodemplaat waarop de bakken met bloemen en planten konden worden geladen. Deze bodemplaten waren eenvoudig te verwijderen waardoor er een grote ruimte tussen de rekken ontstond. Vanaf nu was hij 'Grossier in bloemen en planten'.

Toen de Duitsers in de 2e wereldoorlog ons land bezet hadden, was er nagenoeg geen benzine meer beschikbaar. Benzine werd door de bezetter opgeslokt voor hun eigen voertuigen. De Ford werd dan ook uitgerust met een zgn. houtgasgenerator, verbruik ca. 50 kilo hout per 100 km, max. snelheid 50-60 km/u.

Vele malen was Gradus al (omzichtig) gevraagd om toe te treden tot het verzet, iets wat hij steeds weigerde, voornamelijk omdat zijn moeder tegen het gevaar was, terwijl zijzelf maanden een Joods gezin verborgen hield.

Rond september 1944 zwichtte hij alsnog voor de goede argumenten die hem werden aangedragen. Regelmatig reed hij om voedsel en medicamenten te gaan halen voor geneeskundige instellingen in de omgeving, althans dat was de officiële lezing. In werkelijkheid werden er onder het benodigde hout voor de generator menigmaal verborgen wapens en munitie voor het verzet vervoerd. Medio maart 1945 (op of omstreeks de 14e) zou mijn oom Gradus met zijn bloe-

menttransportauto samen met een bekende uit Blaricum onderweg gegaan zijn om eten en medicamenten te gaan halen/regelen/verzamelen voor weeskinderen en ziekenhuizen in Blaricum/Laren e.o.

Hiervoor had hij van de Duitse bezetter schriftelijk toestemming gekregen, alsook voor het hebben van en het rijden met een op hout gestookte bestelauto. Zij zouden die dag waarschijnlijk in willekeurige volgorde hebben bezocht: Alkmaar, Schagen, Delft en Leiden.

Mogelijk is hij die dag, ergens in Leiden op een straathoek, in een hinderlaag gereden van NSB'ers of is hij door Duitse Wehrmacht gedood bij transport van voedsel en/of wapens. Zijn bijrijder zou slechts licht gewond zijn geraakt.

Na de beschieting zou Gradus nog ca. een week in een ziekenhuis in Leiden hebben 'geleefd', alvorens hij aan zijn verwondingen is overleden.

Een week later is zijn lichaam in een verzegelde loden kist bij de familie thuisbezorgd en is hij drie à vier dagen later, op 3 april 1945 ter aarde besteld. (bron1)

Het onderzoek in Leiden

Uit op 9 oktober 2015 beschikbaar gestelde informatie (proces-verbaal inzake gewelddadige dood) uit het archief van Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO) bleek ons het volgende.

Op 27 maart 1945 om ongeveer 01.30 uur stapten in Blaricum, bij Gradus in zijn bestelwagen (Merk Ford, kenteken GZ20915), de navolgende personen:

- mevr. A uit Laren, nadere gegevens, reden en reisbestemming onbekend,
- dhr. X uit Laren, inkoper levensmiddelen, die naar Den Haag moest om medicamenten voor de apotheek en ziekeninrichtingen in Laren te halen,
- dhr. Y uit Blaricum, secretaris-commies, die naar Den Haag moest om een bespreking te voeren en een geldzending moest halen bij het bureau 'Afvoer burgerbevolking' te Den Haag,
- dhr. Z, caféhouder te Eemnes, die naar Leiden moest om zijn achterstallige toewijzing jenever op te halen. Hij werd thuis opgehaald.

Die dag omstreeks 02.00 uur, vertrokken zij gezamenlijk vanuit Eemnes naar achtereenvolgens Leiden en Den Haag. Een afstand van ca. 85 km, in 1945 vermoedelijk 2 á 3 uur rijden. Dhr. Z is in Leiden bij de stokerij van Hartevelt & Zoon afgezet en vervolgens is hij 's middags naar Voorburg gegaan. De anderen zijn verder gereden naar Den Haag, waar ieder zijn zaken deed. Wat zij in de tijd tussen afzetten en ophalen hebben gedaan is onbekend. Over Mevr. A spreekt het proces-verbaal verder niet meer.

Dhr. X en Y stapten in Den Haag weer in de wagen. Daarna werd dhr. Z in Voorburg opgehaald en zijn zij naar Leiden gereden waar bij Hartevelt & Zoon aan de Langegracht, voor dhr. Z, twee fusten van totaal 60 liter jenever werden ingeladen.

Terwijl zij daarmee bezig waren verscheen er een Landwachter¹, die met het wapen in de aanslag eiste dat de zojuist ingeladen jenever weer werd uitgeladen. Daarna sommeerde de Landwachter dat de fusten jenever weer werden ingeladen en afgeleverd moesten worden bij de gasfabriek aan de Maresingel te Leiden. Na dit gedaan te hebben werd hen door de meegereden Landwachter medegedeeld dat de jenever in beslag genomen was, omdat op alle voorraden jenever reeds beslag van de Duitse Wehrmacht lag.

Dhr. Z meende dat dit niet juist was omdat de jenever zijn rantsoen van september t/m december 1944 was, die hij niet eerder had kunnen afhalen.

Hij vroeg dan ook de Commandant van Landwacht te spreken. Door een meereizende Landwachter werden zij naar het bureau van de Commandant gebracht, die echter op dat moment niet aanwezig was. Net toen zij weg wilden gaan, meldden zich twee Feldgendarmes² bij de post over deze kwestie. Dhr. Z heeft ze e.e.a. uitgelegd en de papieren getoond, waarna één van de Feldgendarmes heeft getelefoneerd en na het gesprek dhr. Z en de Landwachter mededeelde, dat de jenever niet in beslag genomen had mogen worden. De jenever werd vervolgens vrijgegeven.

Hierop zijn zij weer terug gereden naar de gasfabriek om de jenever weer in te laden en daarna vertrokken zij richting Den Haag om daarna huiswaarts te gaan; het was toen ongeveer 21.30 uur.

De portieramen alsook de achterste 2 rolluiken waren geopend i.v.m. mogelijke luchtaanvallen.³

Zij rijden vervolgens op de Haagweg⁴ te Leiden in de richting van Den Haag als Gradus een lichtsein geeft aan een tegenligger. Dhr. X, die naast de bestuurder Gradus zit, ziet dan op de snelheidsmeter dat zij ca.30 km/u rijden. Even later

1 De Landwacht was een paramilitaire hulpdienst die door de Duitse bezetters op 12 november 1943 was opgericht, voornamelijk bestaande uit NSB'ers.

2 Feldgendarme is de Duitse benaming voor hun toenmalige militaire politie, tegenwoordig Feldjäger en enigszins vergelijkbaar met onze Koninklijke Marechaussee.

3 Als de ramen en rolluiken geopend zijn zal er bij een ontploffing van een afgeworpen bom de schade aan ruiten en inzittenden geringer zijn omdat de luchtdruk dan overal ongeveer gelijk is.

4 De Haagweg ter plaatse is een weg bestaande uit twee rijbanen met aan de zuidzijde een sporadisch begroeide berm van ca. 1m breed waarnaast een zgn. ventweg van ca. 3 m, dan een trottoir en daarna de voortuinen van de woningen; aan de noordzijde loopt de Rijn.

worden zij gepasseerd door een (vermoedelijk) Duitse auto. Ca. 300m later worden er vanaf de linkerzijde van de weg ter hoogte van de panden 184-186, vanuit de schaduw van de huizen, enige schoten afgevuurd op de bestelauto. Gezien de snelheid van schoten denken alle betrokkenen aan een automatisch pistool.

Dhr. X kreeg het gevoel alsof er een viertal kogels langs zijn gezicht vlogen. Hij ziet dat Gradus voorover ligt op zijn stuur maar denkt dat hij dit doet om de kogels te ontwijken. Tegelijkertijd ziet hij bloed en beseft dat Gradus gewond is.

Dhr. Y die achter in de laadruimte zit, naast het achterste linkse rolluik, duikt weg zodat hij niet kan vaststellen waar vandaan wordt geschoten.

Dhr. Z, gezeten tegenover dhr. Y, kijkt door het achterste linkse rolluik in de richting van de afgevuurde schoten. Ondanks dat het die avond lichte maan is, ziet hij niets.

Omdat Gradus over het stuur ligt, kan dhr. X niet bij het gaspedaal noch bij de rem en sluit daarom het contact af. Hij neemt het stuur zijdelings over en laat de wagen ca. 150 m uitlopen in de berm. Hij ziet dan dat het stuurrad gedeeltelijk versplinterd is. Gradus is direct bewusteloos en heeft niets meer gezegd.

Dhr. X stapt uit, sluit het portierraam en vraagt de achterinzittenden hulp te gaan halen, hijzelf bemoeit zich met Gradus die zeer veel bloed verliest.

Dan rijdt met hoge snelheid een auto voorbij die, ondanks dat dhr. Y deze met zwaaien tracht te laten stoppen, hard doorrijdt. De auto komt uit de richting van Leiden.

Op een mededeling dat er op huisnummer 192 een telefoon is, gaat dhr. X daarheen en belt de politie en waarschuwt een arts. Deze melding wordt op het politiebureau te Leiden genoteerd in het Dag/Nachtrapport van 27 maart 1945 om 22.00 uur. (bron 2)

De wachtcommandant stuurt een rechercheur van politie naar de plaats van de beschieting. Dhr. Y belt ondertussen aan bij een huis voor hulp en gaat met een inmiddels ter plaatse gekomen wachtmeester van politie naar een even verderop gelegen Duitse post.⁵ Daar blijkt echter geen telefoon te zijn.

Dhr. X komt terug bij de auto en ziet dat twee Duitse militairen op de fiets hulp hebben geboden aan dhr. Z om Gradus uit de wagen te halen en zij hebben hem in de rechterberm gelegd. Zowel dhr. Y als Z menen te hebben gezien dat hij toen nog leefde. Een ter plaatse gekomen EHBO'er verbindt Gradus.

Dan komt er een Duitse Wehrmacht vrachtauto aan die stopt om hulp te bieden. Dhr. X, Y en Z verzoeken de militairen om Gradus naar een ziekenhuis in Lei-

5 Vermoedelijk bevond die post zich bij de even verderop gelegen brug over de Rijn.

den te willen brengen. Dhr. X blijft bij de auto achter. De tijd van het arriveren wordt door het personeel van het Sint Elisabeth gesticht te Leiden aan de politie doorgegeven als 23.45 uur. (bron 2)

In het ziekenhuis blijkt dat Gradus een schot in zijn hoofd en linker schouder heeft en korte tijd later is hij aan de gevolgen hiervan overleden. Het tijdstip van overlijden wordt door het ziekenhuispersoneel aan de politie doorgegeven als 27 maart 1945 te 23.55 uur. (bron 2)

De Opperluitenant van Politie besluit bij de auto een post neer te zetten. Bij onderzoek aan de auto ziet de rechercheur dat in het voorste linker rolluik een kogelgat zit, ca. 60cm achter de bestuurderscabine en dat de kogelbaan door het tussenschot heen gaat. Hij vindt geen kogel. Dit schot is naar hij aanneemt vermoedelijk het noodlottige schot geweest. Tevens ziet hij dat het stuur door vermoedelijk een kogel beschadigd is. Hij neemt de auto in beslag en nadat er foto's zijn gemaakt geeft hij de wagen, na daartoe opdracht, weer vrij.

De volgende morgen (28-03-1945) overhandigt de bewoonster van het huis aan de Haagweg 186, een 9mm patroonhuls aan de politiepost bij de bestelauto, die deze in beslag neemt. Deze huls had zij voor haar woning aangetroffen. Deze huls wordt door de rechercheur aan de schouwarts overhandigd. De rechercheur vindt tussen de nummers 184 en 186 eenzelfde huls, net als de Opperluitenant van Politie dat eerder ook al had gedaan. Deze hulzen worden op het bureau van politie ten dienste van Justitie bewaard. De rechercheur gaat naar het ziekenhuis om het stoffelijk overschot in beslag te nemen. Daarna heeft de rechercheur dhr. X en Y geconfronteerd met het stoffelijk overschot. Beiden herkennen het als het lichaam van Gerardus Lanphen. Vervolgens wordt het stoffelijk overschot voor een gerechtelijke uit- en inwendige autopsie beschikbaar gesteld aan de schouwarts/patholoog anatoom. De arts identificeert Gradus aan de hand van zijn duimafdruk op zijn ID-kaart omdat hij geen gelijkenis meer ziet met de foto op die ID-kaart.

Bij de uitwendige autopsie op 29-03-1945 constateert deze arts dat een hoofdwond ernstig heeft gebloed; dat ziet hij aan het totaal doordrenkte verband. Bij het verwijderen hiervan ziet hij bloed en sporen van hersenweefsel. De arts ziet een inschotopening net onder en achter het linkeroor; hij ziet geen uitschotopening. Hij ziet verder aan de achterzijde van de linkerschouder een inschot- en aan de voorzijde een uitschotopening, met erg weinig bloedverlies. Bij de inwendige autopsie van de schedel kan hij de kogelbaan door alle hersendelen

volgen en ziet dat deze ernstig beschadigd zijn. Ook zijn diverse botstructuren beschadigd. Hij treft in de hersenen een roodkoperen kogel van het kaliber 9 mm aan die past bij de huls die hem door de rechercheur ter hand is gesteld. Deze kogel is voorzien van 6 trekken en velden. De schoten zijn niet van nabij gelost. Bij onderzoek aan de huls ziet hij dat die van geel koper is met aan de onderzijde de letters/cijfers B[^]E, 9mm en het getal 43 ⁶. Het slaghoedje is afgelakt met paars getinte lak, met in het midden een afdruk van een centriscche kegelvormige slagpin. Ook zijn er duidelijke sporen van een hulzenuitwerper.

Na de autopsie wordt het stoffelijk overschot gekist en wordt de kist door de rechercheur verzegeld met 4 lakstempels. In de stempels komt een afdruk met de woorden 'Commissaris van Politie Leiden'. Het stoffelijk overschot is daarna door de Korpscommandant Leiden vrijgegeven.

Op 29 maart 1945 doet de rechercheur aangifte van het overlijden bij de ambtenaar van Burgerlijke Stand te Leiden. Abusievelijk geeft hij als datum overlijden op: 20 maart 1945 te 21.45 uur. (akte van overlijden van BS Leiden nr. 673 van 1945). (bron 3)

Van bovenstaande heeft hij op ambtseid het proces-verbaal opgemaakt, getekend en gesloten te Leiden op 19 april 1945. (bron 4)

Door de rechercheur zal een vervolgonderzoek naar de daders worden ingesteld.

Herbegraving Erebegraafplaats

Op 3 april 1945 is Gerardus Lanphen op de RK begraafplaats van de St. Vituskerk te Blaricum begraven in een zgn. burger oorlogsgraf. Zijn moeder en 6 weken later zijn vader zijn beiden na hun overlijden in 1962, in hetzelfde graf begraven. Na toestemming van de familie is het graf in juni 2015 'geruimd' en zijn zij gedrieën herbegraven op de Erebegraafplaats te Loenen (Apeldoorn) in vak E, plaats 1409.



Dat zij mogen rusten in vrede.

⁶ De letters op de huls verwijzen naar de fabrikant van de munitie t.w. de Royal Ordnance Factory (ROF) te Blackpool, Worcester UK; de cijfers 43 zijn van het productiejaar 1943; 9mm is het kaliber. In de winter '44-'45 zijn op afwerperterreinen in Noord-Holland, door Britse bommenwerpers (RAF) in het holst van de nacht, containers vol wapens en munitie gedropt.

Conclusie onderzoek

- Op 27 maart 1945 te omstreeks 21.45 uur, is nabij de panden 184-186 aan de Haagweg te Leiden, met een automatisch vuurwapen geschoten op de Ford bestelauto GZ20915 van Gerardus Lanphen, waarbij gebruik is gemaakt van Engelse munitie, kaliber 9mm. Gerardus Lanphen is hierbij door kogels getroffen in zijn hoofd en linker schouder.

Op 27 maart 1945 te omstreeks 23.55 uur is Gerardus Lanphen kort na aankomst in het Sint Elisabeth ziekenhuis te Leiden aan de gevolgen hiervan overleden.

- Er zijn in het archief van Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO) geen inbeslagnameformulieren en geen vervolg proces-verbaal aangetroffen. Tevens ontbraken foto's van de plaats delict en de bestelauto.

- De notitie 'Opleggen' op het omslag van het proces-verbaal houdt normaliter in, dat destijds het vervolgonderzoek van Justitie niet heeft geleid tot aanhouding van één of meerdere verdachten.

- Volgens verklaring van dhr. Z was het op de avond van 27 maart 1945 lichte maan. Volgens de maankalender 1945 was 27 maart 1945 één dag voor volle maanstand. Er viel die dag geen neerslag.

Aanpassing akte van overlijden

Op 3 november 2015 is door een ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Leiden, in de akte van overlijden van BS Leiden nr. 673 van 1945 van Gerardus Lanphen, de datum van overlijden ambtshalve gewijzigd in 27 maart 1945. (bron 5)

Verder onderzoek

Het beschikbare dossier van Erfgoed Leiden was zeer summier en volgens onze inschatting onvoldoende om het besluit 'Opleggen' te rechtvaardigen. Aanvullend onderzoek door archivaris dhr. André van Noort in het archief van ELO heeft geen aanvullende documentatie meer opgeleverd. Hij gaf ons het advies het Nationaal Archief (NA) te raadplegen. Bij het NA was de archivist dhr. Harm Pieters bereid om voor ons de archieven te controleren. In het Archief Binnenlandse Strijdkrachten (BS) vond hij onder inventaris nummer 3058 'nieuw' materiaal. (bron 6)

Uit het Archief Binnenlandse Strijdkrachten, inventaris nummer 3058

De navolgende brieven/documenten zijn een (vrije) transcriptie uit de 11 gedocumenteerde brieven/documenten die in het Archief BS rusten.

juli 1945

G. Lanphen was medio december 1944 chauffeur in vaste dienst bij de BS. Hij gebruikte tijdens de bezetting zijn bestelauto voor de BS, voor de aanvoer van levensmiddelen. Door een misverstand is zijn bestelauto beschoten door een Leidse Knok Ploeg. Er was veel schade aan zijn auto. Hij is als slachtoffer gevallen.

september 1948

Op 27 maart 1945, 's avonds om ca. 21.00 uur werd G.Lanphen te Leiden in het achterhoofd en linker schouder door kogels geraakt, toen hij met zijn bestelauto samen met andere illegale werkers van Leiden naar Blaricum onderweg was. Het bleek dat de schoten, afkomstig uit een stengun, waren afgevuurd door verzetsstrijders te Leiden die in de mening verkeerden dat de auto een politieauto was, die gevangen genomen verzetsstrijders van Leiden naar Den Haag zou vervoeren. Dit althans was de lezing van de Leidse politie, later gegeven tegenover een der verzetsstrijders, dhr. Y, Hoofdcommies ter secretarie te Blaricum, die achterin de bestelauto zat toen deze werd beschoten.

oktober 1948 (Documentatie Formulier van de Orde Dienst (OD)).⁷

Voormalig beroep: Grossier in bloemen.

Functies en werkzaamheden bij de Orde Dienst: Winter 1944/45 door nauwere samenwerking met LO⁸, in verband voedselvoorziening, ook gewerkt voor OD.

Waaruit bestond het illegale werk? Besturen van vrachtauto voor levensmiddelenvoorziening.

Onder wiens leiding voor de OD gewerkt? O.l.v. dhr. X van LO.

Uiteindelijke conclusie onderzoek

- Gradus Lanphen was sinds ca. december 1944 werkzaam voor de Orde Dienst en de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers. Later werden deze organisaties samengevoegd tot Binnenlandse Strijdkrachten (BS).
- Zijn bloementransportauto werd door diezelfde OD gehuurd voor illegale werkzaamheden tijdens de bezetting, voor levensmiddelenvoorziening, met hem als chauffeur.
- Op 27 maart 1945 was hij met enige medeverzetstrijders onderweg van Leiden naar Blaricum via Den Haag. Op de Haagweg in Leiden werd de transportauto beschoten.

⁷ De Ordedienst (OD) was in Nederland een belangrijke illegale organisatie tijdens de Tweede Wereldoorlog.

⁸ Tot 1942, bij de formalisering van de illegale Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (LO) was de OD hoogstwaarschijnlijk de grootste geheime anti-Duitse organisatie in Nederland, hoewel exacte cijfers daarover ontbreken.

- De 'leider' van de ploeg was dhr. X, uit Laren, die naast hem in de transportauto zat op het moment van beschieting.
- Gradus is in zijn hoofd en linker schouder getroffen door kogels uit een sten-gun, afgevuurd door een lid van de Leidse Knok Ploeg. Kort daarna is hij in een ziekenhuis te Leiden aan de gevolgen daarvan overleden. Die ploeg verkeerde in de veronderstelling dat de bloementransportauto een politieauto was waarmee gevangen genomen medeverzetstrijders naar Den Haag zouden worden vervoerd, althans zo luidde de verklaring van de Politie Leiden later gedaan aan dhr. Y.
- Duidelijk geworden is nu ook waarom op het omslag van het originele proces-verbaal dd. 19 april 1945 van de rechercheur van de politie Leiden, de notitie 'Opleggen' is vermeld en er geen verder onderzoek naar de daders is gedaan. Dat was om het proces verbaal uit de handen van de bezetter te houden en zodoende de namen van leden van het verzet geheim te houden.

Dankzegging

Ik bedank de directeurarchivaris ELO, mw. Drs. A.H. Netiv voor de door haar verleende toestemming inzage archiefbronnen.

Ook bedank ik dhr. André van Noort, archivist van het ELO, voor zijn 'voorwerk' en de steun die wij bij ons daadwerkelijk onderzoek van de stukken in Leiden van hem hebben gehad en zijn advies om bij het Nationaal Archief verder navraag te doen.

Een woord van dank ook voor de ambtenaar van Burgerlijke Stand van de gemeente Leiden, mw. Longarini, voor de snelle wijze waarop zij de datum op de akte van overlijden heeft gewijzigd.

Tevens bedank ik dhr. Harm Pieters, archivist van het Nationaal Archief, voor zijn speurwerk in eigen en archieven van het Ministerie van Justitie en het Archief Binnenlandse Strijdkrachten.

En last but not least bedank ik mijn vriend Egbert Brink, mede-auteur en corrector, zonder wiens hulp ik de juiste datum en doodsoorzaak van mijn oom nooit te weten zou zijn gekomen en dit nooit op bovenstaande wijze had kunnen verwoorden.

Geraadpleegde bronnen, evt. bijvoegingen

- (1) Mijn moeder, mevr. Gerarda Veen-Lanphen, zuster van Gerardus Lanphen, overleden in 2013.
- (2) Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO); inv.nr. 2695; Dag/nacht rapport politie Leiden, 27 maart 1945, dag 86, bladnr. 3+4.
- (3) Kopie akte van overlijden van BS Leiden nr. 673 van 1945.
- (4) ELO Leiden; inv.nr. 7640; Proces Verbaal 1744 dd.19-04-1945.
- (5) Verbeterde kopie akte van overlijden BS Leiden nr. 673 van 1945, dd. 03-11-2015.
- (6) Archief Binnenlandse Strijdkrachten; inv.nr. 3058; G. Lanphen.

(*) Notities van de schrijver(s).

- * Maankalender 1945 alsmede weerverleden maart 1945.
- * De huidige bewoners van Haagweg 184 en 186 zijn niet de bewoners van 1945, noch zijn zij aan hen verwant.
- * I.v.m. de privacy zijn de namen van alle betrokkenen, anders dan genoemd in openbare bronnen, geanonimiseerd. Zij zijn bij de schrijvers bekend.

Harderwijk, 4 mei 2016

Naar school (deel 5):

van Naarderweg naar Kerklaan en weer terug

Bij Theo de Veen, daar was ik in DEELgenoot 85 gebleven. Hartje dorp. Nog even doorlopen, nog even wat te snoepen kopen in het winkeltje van meneer Faber en dan de Naarderweg op: naar huis.

Vervolg van DEELgenoot 85

Huizerweg

Jan Vos de manufacturen, heette de winkel op de hoek Huizerweg/Meentweg in de wandeling. Een beetje de geslaagde, gegoede middenstanders, de Vossen. Met Mark, jaren geleden naar Laren overgelopen, zat ik op het Vitus in Bussum. Veel samen opgefietst. Intussen: van wat manufacturen waren had ik als kind geen idee. Ja, je haalde bij Jan Vos eens een enkel gordijnroetje en op Koninginnedag een rood-wit-blauw strikje of een stukje oranje lint. Dat waren dus manufacturen.

Waarschijnlijk omdat ik al te lang weg ben maar waar ik nu in het dorp terecht kan voor een simpel patatje mét, ik zou het niet weten. Maar toen zat er, in hartje Blaricum, pal naast Vos, een patattent. Van Kareltje Buijs (het verkleinwoord was nou eenmaal gebruik). Of het een succes was, geen idee; maar erg lang heeft het niet geduurd voordat hij richting ijsbaan vertrok om het zieltogende ‘Rust Wat’



De Lunchroom van Joop van Driel bij de halte van de NBM-bus naar Amsterdam rond 1958. Het pand is het voormalige wachthuis van de Gooische Stoomtram. Rechts de toegang naar de patatzaak van Karel Buijs.

nieuw leven in te blazen; een missie die slaagde. Het (flinke) deel van mijn krantenwijkgeld dat ik in patat omzette ging overigens naar die andere Blaricumse snackbar waar vooral op zondagmiddag ‘iedereen’ te vinden was: naar Krijnen aan de Eemnesserweg. Voor de lunch op Vita Nova bestelden we er croquetten.

Het was meen ik m'n broer die ze op een keer moest halen en er niet al te voorzichtig mee omsprong. Thuis bleken ze vrijwel allemaal gebroken en uitgelopen: niet meer geschikt voor de hotelgasten. Maar zeker nog wel voor de Van den Bergen zelf. Een traktatie!

Op slechts enkele tientallen meters van zijn ouderlijk huis stond vele jaren later zoon Henk Krijnen achter de bar bij d'Ouwe Tak. Voor De Tafelberg kocht hij destijds nog de piano en andere spullen van Vita Nova toen dat, door toedoen van een onwillig gemeentebestuur, moest sluiten.



Suikerzakje

Het patattentje van Buijs maakte deel uit van lunchroom 't Wachthuisje, in een ver verleden wachtkamer van de NBM, waar de oude Buijs de scepter zwaaide. Ook daar: 'heeft u nog lege sigarendoosjes?' dus ik kan me hem nog goed voor de geest halen. Een blik in Frans Ruijters '*Heb je nog nieuws...?!*' leert echter dat het niet de oude Buijs was maar 'ome Jo' van Driel, een gepensioneerde zeeman.¹ Naast de lunchroom een steegje met de ingang van het woonhuis van de zeer katholieke Truus en Wim Frank met wie m'n ouders wel op vakantie gingen. Wim Frank, *de* banketbakker. Dat zat in de genen denk ik: z'n broer Henk had ook een zaak, in Amersfoort en/of Almere, en zeker twee zoons gingen ook het vak in: Hans, die een winkel in Haarlem had, en de te vroeg overleden Paul, die zijn eveneens te jong gestorven vader in Blaricum opvolgde. Aan Franks etalage kon ik niet voorbij lopen zonder een verlekkerde blik te werpen. Zoete dromen. Maar de drempel was te hoog: je stapte daar niet zomaar binnen, als jongetje, en zoveel geld had je niet. Wel werden er eens per jaar appelbollen gehaald, met zo'n hele appel in het gesuikerde baksel en met kaneel/suiker (en vaak een flintertje klokhuis) in de kern: we kregen ze op paaszaterdag, klokslag 12 uur, als de vastentijd afliep. Met een half flesje Cola. Feest! Frank leverde trouwens ook de petitfourtjes en de borrelhapjes voor de bruiloften en partijen die bij ons werden gegeven. Heerlijk, als er tenminste wat voor ons overbleef.

Met zijn jachtvrienden wilde Otje Blom, een van de directeurs van de Amsterdamse verzekeraar Blom & van der AA, bekend van de enorme reclametekst in de overkapping van het Centraal Station in Amsterdam, eens lekker eten. Bij Vita Nova waar hij, hoewel hij in Blaricum woonde, permanent een hotelkamer aanhield. Een wild zwijntje moest er op tafel komen, traditioneel opgediend: in

¹ Wachtkamer N.B.M. in Frans Ruijter '*Heb je nog nieuws...?!*'

z'n geheel en met een appel in z'n bek. Jagers vinden dat leuk. Nou paste zo'n beestje niet bij ons in de oven en daarom werd een beroep gedaan op Wim Frank, bakker, geen restaurantkok. Blijkbaar was niet duidelijk verteld hoe dat moest, een wild zwijntje op tafel brengen, want tegen de tijd dat het pronkstuk van de avond geserveerd moest worden, werd een keurig in plakken gesneden varkentje aangeleverd, zonder kop. Anders dan mijn moeder die het, beschaamd, mocht gaan uitleggen, kon Blom er uiteindelijk wel om lachen.

Otje Blom... Graag verteld familieverhaal: Blom komt op een nacht flink beschonken thuis en gaat, vergeten dat hij voor een keer een andere kamer heeft, naar 'zijn eigen' tweepersoonskamer waar een buitenlands echtpaar lekker ligt te slapen. Dat kan natuurlijk niet, in zijn bed, dus met z'n dronken kop schreeuwt hij het stel wakker: 'eruit jij' roept hij naar de man die nog half slaapt en geen Nederlands verstaat. 'En jij ook, Roosje', richt hij zich tot de vrouw. Ergens op de wereld moet nog altijd een echtpaar rondlopen dat verhaalt van een Blaricums hotel waar ze de schrik van hun leven kregen.

Naast Frank zat, sinds de herschikking van winkels in 1926, de garage van Roegiest, de soms voor zijn plezier met Vlaamse liedjes optredende Belg in Franse automobielen. Roegiest, Albers, Keijer, wat later nog Klaas Keijer, Kruimel, Van Mill: best veel garagehouders eigenlijk, voor zo'n dorpje, en dat in een tijd dat nog maar weinig mensen een auto hadden. Maar de meesten deden ook nog in fietsen en/of brommers, verhuurden auto's en/of gaven rijles, zoals 'mejuffrouw Kruimel' ('de eerste vrouw in ons land' die rijles mocht geven en ook nog 'de eerste gediplomeerde garagehoudster van Nederland'²) en Roegiest, die in zijn advertenties een 'ervaren instructeur' beloofde. Zou dat misschien zijn zoon, de toen bekende rallyrijder (Monte Carlo) Willy Roegiest geweest zijn, die begin jaren zestig de zaak van z'n vader overnam?

Roegiest, Frank, van Doornik, Piet Rigter, Jan Vos, Töpfel, de Veen, Cor Oversteegen: allemaal volgden ze hun vader op of werden ze door hun zoon opgevolgd. Zo ging het ook bij Roegiests burens: ijsbar en voormalig zuivelfabriek 'De Hoop'. Die ging over van Lammert Kooy, die door een lening te verstrekken de start van kapsalon Van Doornik mogelijk maakte, op Piet, op de beetje branie Peter die weer werd opgevolgd door z'n dochter. 'Geslagen room' haalden we er, in dat pré-handmixertijdperk. 's Zomers kwam ik er natuurlijk voor een vanille- of aardbeienijsje (meer smaken herinner ik mij niet) van 10, 15, of zelfs 25ct, verorberd met mijn liefde van dat moment, staandzittendhangend op het ijzeren hekje om

2 De Bel 24-7-1953



De Huizerweg midden jaren vijftig, gezien vanaf de kruising met het Achterom. Vanaf links: ijsalon De Hoop, garage Roegiest, met de luifel: banketbakkerij Frank. De laatste twee zijn nu samen Albert Heijn.

Kooy's tuin dat precies de goede hoogte had.

Even in Blaricum, met een béetje goed weer, kan ik zelden de verleiding weerstaan om de kwaliteit te checken. Niets mis mee. Maar jammer dat de blikvangende plaat van de Jamaicaanse limbo-danseres (?) is verdwenen; al tientallen jaren waarschijnlijk. Net als,

aan de andere kant van het Achterom, de van 1950 daterende Boerenleenbank met het kenmerkende trappetje en hekje er al vele jaren niet meer is. Drie treden maar, dat trappetje, minder dan gedacht. Vaak, op weg naar huis, trappetjes op 'en van de leuning roetsen'.³

Van de Boerenleenbank had je een boekje met in sierlijk handschrift je naam. Voor zover je het er niet uit had kunnen peuteren -alleen de bank had een sleuteltjestortte je daarop het geld dat je in de spaarpot van de bank had gestopt. Op z'n tijd ook, kwam de kwam de Bank op school en kon je 'schoolsparen'. Maar zo spaarzaam was ik niet. De eerste -vaak enige- keer van het jaar dat je in het gebouwtje aan de Huizerweg kwam, werd, natuurlijk met de hand, de rente bijgeschreven. Misschien wel een gulden rijker ging je dan blij huppelend naar huis. De baas van de bank in die tijd was Rinus Bek. Wanneer hij daar directeur werd ben ik niet nagegaan maar in een uitvoerig artikel over de



Boerenleenbank begin jaren vijftig met links de woning van Bek

³ Uit: Annie M.G. Schmidt 'Ik ben lekker stout.'

aanhouding van twee Laarders die bij een overval in januari 1953 f 17.130,50 buit maakten, wordt hij nog als kassier genoemd. Bij zijn 25-jarig jubileum werd hij, zo meldt De BEL, namens het personeel toegesproken door ‘mej. v.d.Bergh’ waarmee ongetwijfeld mijn zusje bedoeld werd. Ze werkte er destijds en uit haar verhalen over de Beks, mijnheer Den Broeder, Liesbeth Puijk, Geurt van het postkantoor e.a. begreep ik dat het er achter de serieuze bankfaçade vaak vrolijk aan toe ging.

De Beks woonden naast de Bank, met hun dochters Els (klasgenootje) en Lidy, vriendin van mijn zusjes, die, net als een andere vriendin, de lieve Annelies Maker uit Laren, bij bruiloften en partijen in de bediening bij Vita Nova hielp. ’s Zomers, als zo’n feest voorbij en de afwas gedaan was, mochten we dan afkoelen in het zwembad van onze aardige, jetset achtige burens, Jan en Ruth Caviat. Dat was tevens mijn eerste en enige babysitadresje: cola, televisie en f 1.50 per uur toe om op de maar een paar jaar jongere Saskia te passen.

Het huis van Bek, want daar was ik gebleven, is mét de Boerenleenbank met de grond gelijk gemaakt.

Zaal Faber

De Langeweg over en dan richting Naardeweg. Maar eerst nog even, met een dubbeltje brandend in de zak, naar Faber, het snoepwinkeltje. Met meneer Faber, een kleine, kale man met een temerige stem die geduldig toekijkt hoe we



George Enzlin

onze keus bepalen: spekkie, bazooka (roze kauwgum met mopje), schuine drop, zwart-op-wit, toverballen, een knots of zoethout. Als ik m’n ogen sluit kan ik de geur daar nog oproepen, de geur van vers gebakken brood (gek genoeg per winkel verschillend) want ‘Faber’ was een van de vele bakkers in Blaricum. Het verhaal zal bekend zijn⁴: rond 1905 ontstond binnen de Blaricumse kolonie van Christen-anarchisten verschil van mening over de toelating van een paar Friese arbeiders. George Enzlin, koloniebakker, wilde ze er niet bij hebben, liet, boos, de koloniebakkerij (Torenlaan) aan Willem Kots en begon aan de Huizerweg voor zichzelf met een bakkerij, later uitgebreid met een pension, en een lunchroom die ook als vergader-



Willem Kots

⁴ En anders: zie Maria W.J.L. Boersen: ‘De Kolonie van de Internationale Broederschap te Blaricum’ (HKB, 1987); zie ook Frans Ruijter Van Sportbeschuitenfabriek Enzlin naar familie Faber. DEELgenoot

locatie werd gebruikt. De zaken gingen zo goed dat de bakkerij vergroot moest worden. Enzlin besloot om meteen ook maar de oude plannen van Karl Schmidt (van ‘De Smeden’, vandaar de Smedenweg) te realiseren: het bouwen van een zaal voor culturele doeleinden. Die kwam er in, alweer, 1926; het dorp moet toen behoorlijk op de schop zijn gegaan.⁵ Het werd een zaaltje voor ruim 280 mensen, schilderijen van Herman Heijenbrock aan de muur, een toneel, er waren kleedkamers, een filmcabine... dat vele, vele jaren bekend was als Kunstzaal Enzlin, de plek waar het in Blaricum te doen was.

Maar in mijn tijd was het ‘zaal Faber’, genoemd naar de opvolger van Enzlin, zijn in de kolonietijd aangenomen, uit Friesland afkomstige zoon. Ebele Faber had, net als de iets verderop aan de Huizerweg gelande Willem Oversteegen, dus in de kolonie gezeten en op de Humanitaire School van Marie Calisch in de villa van prof. Van Rees. Toen de school in 1903 van start zou gaan was Ebele eigenlijk

de enige leerling. Om een klasje te kunnen vormen werden er zes leerlingen bij gezocht.

In zaal Faber kwam je op feestdagen: koninginnesdag, bevrijdingsdag. Met misschien wel 200 andere schoolkinderen zag ik er een nooit vergeten film over een jonge bokser die de ene na de andere tegen-



Zaal Faber

stander verslaat, met als doping een op een slingergrammofoon gedraaid melodietje. Ten slotte mag hij om het kampioenschap vechten. Maar dan is de slinger zoek. Paniek. Gevecht begint en zonder de muziek krijgt hij er in de ring ongenadig van langs. Totdat zijn manager of -in filmland waarschijnlijker - het meisje dat hem begeert, de slinger vindt en de grammofoon op toeren brengt. Waarna, net op tijd nog, de muziek klinkt en de ommekeer volgt. Kampioen. En ze leefden nog lang en gelukkig. De plaat werd in de film zo vaak gedraaid dat ik de melodie jaren later herkende: ‘The Irish Washerwoman’. Zoeken op internet leert dat het om de toen al ruim 20 jaar oude film ‘Kelly the Second’ van de beroemde producent Hal Roach uit 1936 moet zijn gegaan.

⁵ Zie De Bel, 23-4-1926.

Zaal Faber is niet meer. Het gebouw staat er (maart 1917) nog wel maar de op-eenvolgende eigenaren van het pand, BN'ers met veel geld en weinig hart voor het dorp, hebben het helaas zwaar verwaarloosd. Bloody shame.

Atelierroute Blaricum 2017: 'Overzichtsexpositie in Theater Enzlin', lees ik. Na zo'n 55 jaar ga ik, via de oude winkelingang, weer het zaaltje binnen. De ruimte is verrassend herkenbaar. Er zijn mooie plannen om 'zaal Faber' weer een culturele bestemming te geven. De Blaricums die ik er over hoor zijn opgetogen, net als ik. Zó leuk!



Hotel Ruimzicht en daarnaast zaal Faber aan de Huizerweg

Het op de hoek Huizerweg-Naarderweg gelegen Ruimzicht was in 1908 gekocht door de zoon van paardenhandelaar Willem Vos, Jakob (niet te verwarren met de pompenboer van die naam) en zijn vrouw Christina van Breemen die het van café-voor-Huizers-die-op-zondag-in-oerchristelijk-Huizen-niet-terecht-konden, ombouwden tot een 11 kamers tellend dorps-hotel-café-restaurant (de hotelfunctie bouwden ze na de oorlog af) waar het vooral tijdens de kermis bal was, waar vergaderingen werden belegd (o.a. door Blaricums Belang), biljarddemonstraties gegeven en huizenveilingen gehouden. Pas in 1958, na liefst 50 jaar, ging Ruimzicht in andere handen over; het werd verkocht aan ene Van den Berg uit Rotterdam die het aanmerkelijk minder lang volhield: in 1963 kwam Theo Ruigrok van der Werve er in. De naam heb ik onthouden maar verder heb ik aan Vita Nova's concullega Ruimzicht weinig herinneringen. 'Bellevue', heet het nu.

Ron van den Berg

Dit artikel wordt vervolgd in DEELgenoot 87



Café d'Ouwe Tak

Het café is de hele week geopend. Op dinsdag t/m zondag
wordt voor u gekookt van 17.00 tot 21.30 uur.

Café d'Ouwe Tak:
Het café waar je óók kunt eten!

Eemnesserweg B13, 1261 HD Blaricum, 035-5314300, www.ouwetak.com

*'Uw kruidenier
om de hoek'*



*Elke dag van de
week open:
maandag t/m
zaterdag van
08.00 - 21.00 uur,
iedere zondag van
12.00 - 18.00 uur*

Familie Ton • Huizerweg 8, 1261 AW Blaricum • Tel: 035-5386006

Historische Kring Blaricum

